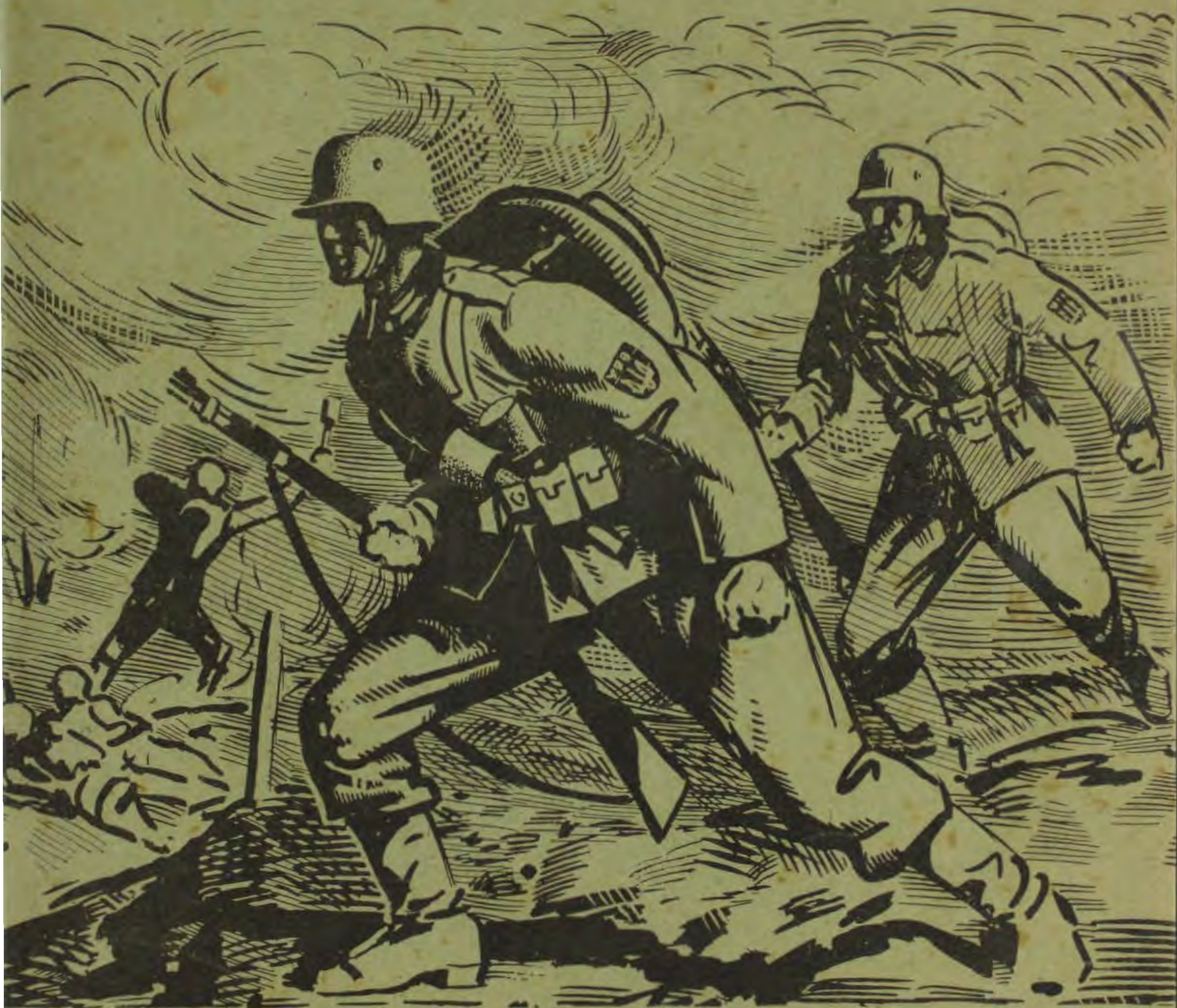

ВОЯЩЬКА СЛАВА

Серпень-вересень

№ 1—2

Рік видання I.

1944

Lagerzeitschrift
für die ukrainischen Freiwilligen
in den Kriegsversehrten- und
Sonderlagern des R. M. f. d. b. O.

Огар 050
B799

ВОЯЦЬКА СЛАВА

Журнал українських добровільців
в таборах поранених.

Виходить один раз на місяць.

Серпень-вересень

1944

Редактор В. І. ЖИЛА

№1-2

ДАРУНОК від
Т. Селушкі

Національна бібліотека
Університету
"Києво-Могилянська
академія"

Центральна установа опіки над народами Сходу
Відділ освіти
Зондertaбір, В у с т р а у, М.д.з.С.з.

234152

Художнє оформлення
групи художників
В у с т р а у.

На правах рукопису.

=====
Надруковано в друкарні Зондertaбір, В у с т р а у. М.д.з.С.з.

Ми вірили: не вічно непогода
Вітчизну буде в хмари огортать.
Надіялись, що завтра з небозводу
Засяє сонце — здійсниться мета.

І час настав: веселий, світлий промінь
Всміхнувся до нашого похмурого лица.
І враз надія, як весняна повінь,
Влилася в наші збуджені серця.

Надіялись, що вже кінець неволі.
При згадці сльози блиснуть на очах.
Не буде вже серпа на нашім горлі
І молота на зігнутих плечах.

Але, Вітчизно, краю ти мій любий,
Примари тінь на тебе впала знов.
Наш ворог знов жада твоєї згуби,
Щоб виссати твою останню кров.

Та ні, не діжде! Пам'ять ще не згасла!
Мільйони трупів сестер і братів,
Що згинули в тяжкій борні завчасно,
Нас кличуть в бій на знищення катів.

Нехай не йде ж на вітер тнів наш лютий,
Нехай на серці накинном сіда.
Ти знову будеш звільнена, розкута,
Вітчизно наша, вічно-молода!

До наших читачів

В історії наших днів українські добровольці з'єднання мають велике значення. Вони відіграли важливу роль в розвитку нашого суспільного життя. І тому постаті наших добровільців з Українського Визвольного Війська, СС стрілецької дивізії "Галичина" та інших військових з'єднань стали для нас дорогі. Вони продовжують славетні традиції нашої батьківщини, ведуть боротьбу проти найстрашнішого ворога українського народу — більшевизму.

Журнал "Вояцька слава" повинен бути зв'язківцем між чисельною масою наших добровільців. Правда, не тих, що діють на фронті, лише тих, які відпочивають в таборах після тяжкої і відповідальної праці для свого народу. Серед них багато інвалідів, тих борців, що віддали свою кров за краще майбутнє свого народу. І сьогодні, відірвані від своєї батьківщини, від своїх рідних, перебуваючи на чужині, вони, не дивлячись на деяку втрату їхніх сил, горять бажанням дійової боротьби. Поневолення нашої батьківщини більшевиками викликає в їх рядах обурення та загострює патріотичні почуття — чесно і віддано на кожному фронті працювати для свого народу, працювати для швидшого знищення більшевизму. Великі і почесні завдання беруть на себе наші добровільці. Ось тому стає необхідним для їхньої військової маси дати журнал, який відображав би минуле і сучасне нашої батьківщини, показував би кращих героїв, що вийшли з рядів нашого народу, та тримав би їх в мобілізаційній готовності, бо сьогодні ми всі повинні стати на боротьбу, щоб тим самим всебічно підтримати дружній нам німецький народ в розв'язанні цих історичних завдань.

Журнал "Вояцька слава" має стати другом кожного добровільця, щоб тут на чужині затамувати хоч в деякій мірі сум за батьківщиною. Він повинен на кожному кроці відображати красу нашої вітчизни, навіювати в серця бійців віру та глибоке переконання, що перемога буде наша, що кожного з наших добровільців чекає краще майбутнє на його батьківщині — Україні.

В. І. Жила

За світле майбутнє

Історія України знає багато прикладів героїчного змагання, коли українські полки кривавились в боротьбі проти наших ворогів. Подібні факти яскраво записані в період княжих, козацьких часів, а особливо під час визвольної боротьби 1917-1921 рр. Ця остання боротьба показала героїзм та відданість кращих синів українського народу в боротьбі за щасливе майбутнє нашої батьківщини. Однак, історія нашого недалекого минулого закінчилась надзвичайно трагічно. Українські армії були частково знищені ворожими силами, частково загинули від страшного стихійного лиха - тифу. І здавалось, що на тому уже закінчена історія українського народу, який опинився під окупацією Польщі та Советської Росії.

Пам'ятний день 22 червня 1941 року відкрив перед українцями нові можливості продовжувати боротьбу 1917-1921 років та засвідчити перед історією і світом життєвість українських народних сил та готовність нашого народу боротись за своє визволення. І якраз тими, що першими пішли на цю відповідальну боротьбу, були наші добровільці, які кинулись в вир жорстокого змагання на життя і смерть з нашим одвічним ворогом.

Багато з наших добровільців, ледве перейшовши лінію фронту, уже в першу хвилину виявили непохитне бажання іти разом з німецькими полками на боротьбу проти ще так недавно "своєї" влади і "своєї" армії. Подібне явище викликало в рядах чужинців якийсь подив, а в багатьох - і незрозуміння, чому якраз ці, ще донедавна червоноармійці, бажать зараз іти на боротьбу проти большевиків. Звичайно, для нас, українців, це явище природне, яке впливає з нашого народного світогляду та нашого глибокого переконання, що большевизм є не тільки чужою формою влади на Україні, але, в першу чергу, що він є смертельним ворогом нашого народу. Якраз це і було поштовком, що надавав українцям сил та підкріплював їхні бажання перейти від пасивної боротьби до активного змагання на полі бою. Українська молодь, яка виховувалась в советських умовах, не бачила ніякої іншої форми влади, як влади Советів, не знала, як виглядає життя поза межами Советського Союзу. Але саме ця молодь і з'явила перша бажання і прагнення зі зброєю в руках піти проти большевизму. Це цілком природне явище - зненависть до большевизму була їм батьками прищеплена, що виховували своїх дітей в дусі любові до батьківщини. Глибокий народний патріотизм, любов до свого народу перемагали на кожному кроці. Саме із цього великого піднесення й

виросло українське визвольне змагання, вирости нові українські полки, що опісля оформились в Українське Визвольне Військо, а далі СС стрілецьку дивізію "Галичина".

Голоси советської преси, виступи деяких керівних вождів Советського Союзу намагалися очорнити всю сутність української визвольної справи. Це для них було не тільки незрозумілим, але дивним та в багатьох випадках антиприродним, незгідним з їхньою большевицькою діалектикою. Для них національне відродження, піднесення національної свідомості зрозумілі є тільки тоді, коли це розвивається в рамках советської країни. Для них цікаві лише ті визвольні рухи, якими вони самі керують, використовуючи їх повністю для своїх інтернаціональних справ. Але для нас цікаве тут те, що большевики не тільки не зуміли заперечити нової визвольної боротьби українського народу, а навпаки, опльовуючи її, викликали в рядах українського народу навіть і по той бік фронту, як оповідають перебіжчики, захоплення та зацікавлення. Це якраз може послужити для нас незаперечним фактом, що і там, під большевиками, українська справа шириться, що наші ідеї мають і там великий відгук, бо вони захоплюють народ не менше, як і по цей бік фронту.

Звичайно, по цей бік фронту справа є набагато краща: тут на кожному кроці зустрічаємо підтримку та широке зацікавлення відродженням боротьби українського народу в усіх верствах нашого суспільства. Десятки голосів нашої преси, десятки передач в ефірі підкреслюють в сотий раз всю правдивість великої справи, закладаючи тверді основи зростання і поширення визвольницьких тенденцій на всій українській землі.

Поставимо собі питання: хто ж спричинив поширення нашої визвольної справи, хто виніс її на почесне становище, хто віддав за неї свої сили, своє здоров'я, а в багатьох випадках і своє життя? Тут може бути тільки одна відповідь: це виконали наші добровільці, ці героїчні, але маловідомі бійці нашого часу, які ніким не примушені, ніким не гнані пішли добровільно на боротьбу в ім'я свого власного народу, відчувши все нещастя його національної трагедії та безвихідного становища під большевицьким гнітом. Тут перемогла свідомість, відданість, готовність принести всякі жертви, тут не було ніякого примусу, тут був лише один внутрішній наказ, наказ свого власного народу, наказ серця кожного українця зокрема. І такий стан може лише підкреслити нашу національну зрілість, нашу велику ворожнечу до большевизму та показати всю живучість наших народних сил, як єдино русійних сил в організації нашого народу в майбутньому.

В розмові з нашими добровільцями помітно досить чітко їхній тісний зв'язок з народом та їхнє зрозуміння нашої національної справи. Здавалося б, що народ, який воє в чужій військовій формі, повинен бути і чужий нашій національній справі. Однак, тут навпаки - форма є лише зовнішністю, яка

об'єднує сьогодні майже всіх борців проти большевизму. В грудях кожного солдата-добровільця б'ється серце українця, серце, що не тільки відчуває всі наші національні нещастя, але яке наповнене твердою вірою в краще майбутнє, єдиним життєвим бажанням якого є боротьба до остаточної перемоги. Один з добровільців заявляє прямо: "Ми боремось за краще завтра нашого народу, ми боремось проти 23-літнього злиденного існування, проти концтаборів і в'язниць, проти голоду і нелюдського знущання над нашими батьками, над нами, нашими жінками та дітьми!" Це не пусті слова, це голос всього українського народу, голос, що на сьогодні став завітним та об'єднує всі верстви нашого суспільства. Тому, що добровільці - це сини нашого народу, діти нашої жорстокої дійсності, нам і зрозумілий їхній зв'язок з батьківщиною - Україною. Їхнє ставлення до батьківщини впливає уже з самої участі в сьогоднішній боротьбі, яка строго законно може бути названа боротьбою двох протилежних ідеологій, двох ворожих світів.

Форми і зміст цієї боротьби ясні і чіткі. Не менше виразні і самі методи її провадження, які є нічим іншим, як лише послідовним змаганням в усіх життєвих відношеннях. На першому місці тут стоять живі люди з їхніми духовними багатствами, озброєні не тільки гвинтівками, автоматами і т.д., але, в першу чергу, сильною волею та здоровим розумінням того стану новизна, яке на сьогодні склалося. Ясно, що перемогти зуміє лише народ морально і духовно здоровий та сильний, пройнятий фанатизмом своєї справи, як єдино правильної.

Кожен рік війни приносить нові і нові показники боротьби та рівночасно відмічає великий вплив людей на грядущі події, людей, які творять ці події та які борються за їх довершення. Боротьба стала основою нашого існування. І хто зуміє краще і вміліше володіти духовними та моральними силами свого народу та його воєнків, той зуміє в майбутньому завойувати свою перемогу. Те, що на сьогодні большевики наблизились до Вісли, ніяк не вирішує справи сьогоднішньої боротьби. Це лише показує внутрішнє виснаження ворога Німеччини, який за рахунок всяких жертв намагається лише швидше закінчити боротьбу, щоб тим самим виграти в часі. Але ніякі зусилля техніки та масові атаки численних советських полків не в силі зломати духа воїнів, що борються за свій народ, за його щастя в майбутньому. Природні органічні сили перемагають капітал та большевицький батіг, яким жене Сталін своїх солдат на "визволення" народів Західної Європи.

Ця непереможна сила і віра в законність нашої справи характерна і нам, українцям, а в першу чергу, безпосереднім виконавцям нашої національної справи - нашим воїнам. Для них боротьба проти большевизму є боротьбою за визволення України, за звільнення її від окупантських кайданів советської влади. І ми віримо, що наші солдати-добровільці, наймолодші з наших історичних воїнів виконають покладене на них

народом і історією відповідальне завдання - будуть боротись до остаточної перемоги разом з німецьким народом. Ця глибока віра є не тільки поштовхом до боротьби, але також і тим, що тримає сьогодні наш народ в стані мобілізації, в стані готовності до боротьби всюди, де необхідно нести жертви для швидкого розв'язання нашої справи.

Навіть і ті з наших добровільців, які сьогодні з причини поранення зупинились в таборах відпочинку чи пішли знову на роботу до фабрики або в сільське господарство, повинні і далі продовжувати нашу боротьбу, палким словом переконувати своє оточення в правильності своєї справи та в необхідності її швидкого вирішення. Тільки тоді всі наші добровільці не лише виконають свої особисті бажання, але принесуть всьому нашому народові вимріяне ним визволення.

Пам'яті поета-борця

22-го липня ц.р. зупинилось палке серце одного з найкращих сучасних поетів — Олександра Олеся. Поет, що весь свій талант, своє життя, всю жагу свого серця віддав на служіння рідному українському народу, боротьбі за його щастя, помер в бурхливий час змагання, в час, що, безумовно, вирішить і долю його так гаряче любимого народу. Пророча душа поета відчувала цей час, і лише трагічна доля, яка ніколи його не покидала, не дозволила дожити до цього щасливого дня.

О, вірте, страдники великі:
Вже сонце сходить. Близько день...
Я чую вже щасливі крики
І хвилі радісних пісень.

(“Скінчиться ніч людського божевілля”).

О.Олесь (справжнє прізвище Кандиба) народився 1878 р. на Харківщині. Закінчивши ветеринарний інститут, він деякий час був ветеринаром, займаючись в той же час літературною діяльністю. Почав писати з 1903 р. Перша його збірка творів “З журбою радість обнялась” вийшла в 1907 році.

Початок творчості Олеся припадає на період революції 1905 року, період трусів і заворушень в величезній “тюрмі народів” — Російській імперії. Український народ, який був особливо пригноблений тоді царатом, підняв голову, розпочав боротьбу за своє соціальне і національне визволення. Разом з селянством пробуджувалась і українська інтелігенція, усвідомлюючи мету боротьби, зміцнюючи волю до неї в народі. Звичайно, що поет своїм палким серцем цілком сприйняв ці ідеї визволення, став співцем і захисником свого скривдженого народу, що, нарешті, почав прокидатись від свого вікового сну. Ця бурхлива доба виразно відбилась на перших творах поета. Звертаючись з повним гнівом і погрози словами до “власть імущих”, він говорить:

Вам сказано — любіть братів,
Діліть добро, не будьте псами,
Бо Бог в рабах запалить гнів
І піде вас судить з рабами,
І вчинить суд страшний над вами.

(“Вам сказано”).

ПАМ'ЯТІ ПОЕТА - БОРЦЯ

Поет, повний енергії та віри в перемогу, в правоту розпочатого діла, кличе до боротьби за світле майбутнє. Його мета - зробити вільним український народ. Він палко вірить в це і своєю вірою запалює інших.

Клянемося ми всі, що народ розкуєм,
Всі здійсним святі заповіді
І волею край свій, мов сонцем, заллем,
Щоб міг він і другим зоріти.

(“Жалібна пісня”).

Ці чудові мрії визволення рідного народу наснажують душу поета ентузіазмом, запалом до боротьби. Його ліра звучить бадьоро, життєрадісними акордами. Він дає чудові твори, повні широкого почуття, сердечних переживань, тонкого ліризму. Особиста лірика, яка домінувала в його перших творах, відходить на задній план, уступаючи місце громадським мотивам.

Період 1905-1907 рр. є найкращим в творчості поета. Спід його пора виходять твори, повні обурення й гніву проти кривди і насильства. Він дає чудові зразки громадської поезії, до яких після Шевченка мало хто підносився з українських поетів. Ентузіазм і натхнення пророка чути в його піснях, що своїми стрілами влучають в серця ворогів.

Але хвиля народного піднесення спадає. Народ, не добившись нічого істотного, повинен, як і раніше, йти в ярмі безправ'я і насильства. Найчорніша реакція своїми брудними хвилями заливає величезні території колишньої Росії, зокрема Україну, де революційні вибухи були особливо сильні. Настрій занепаду духа і зневір'я опановує громадянством, в тому числі й українською інтелігенцією. Цей новий настрій захоплює, звичайно, чутливу душу поета. “Прокляття, розпач і ганьба” - ось лейтмотив пісень, що ллються з струн його ліри в ті часи. Співець гніву перетворюється на співця зневір'я, поета контрастів між тим, що є і що повинно бути. Мотиви розчарування, жалів на тяжку самотність залунали в піснях поета, що ще недавно були такі життєрадісні і бадьорі.

Стою один... Журюсь самотно на рудні,
Співаю щось помалу і без слів...
Нудні мої пісні, як нудно на Україні,
Серед могил і зламаних хрестів.

(“Даромне слово”).

І дійсно, в той час Україна являла справжній цвинтар, де були поховані надії на нове життя, на краще майбутнє. Страшно щось діялось тоді на нашій прекрасній Батьківщині.

Свої-серця нам виривали,
Чужі - тесали наші хрести,
А ми дивились і не знали,
Куди нам з цвинтаря іти.

(“Ми плакали”).

Але, не дивлячись на такі страшні умови, що в їх опинився рідний народ, поет не втрачає надії на кращу долю.

Як вулкан стоїш ти згаслий,
Але чую я,
Що в душі твоїй прекрасній
Море ще огня.
Вірю я, що обороне
Сам себе мій край ...
О, мій велетню-Самсоне,
Пути розривай!

Раніше, коли ще Олесь не був захоплений вихрем громадського руху, любив він зупинитись на контрастах життя, на боротьбі в природі та в людській душі, змальовуючи сміх, змішаний з сльозами, "щастя-муку", "журбу-радість" тощо. Пригадаймо хоч би прекрасний твір "Айстри", над якими сонце засяло лише після їх смерті. Олесь любив природу і оспівував її в різних проявах. Тонкий лірик, він захоплювався переживаннями людської душі й серця, даючи символічні образи в своїх, майстерно витончених, бездоганних по формі, віршах. Мереживо його віршів легке і ніжне, чарує красою, викликає емоційне піднесення в читача.

Ніжну-ніжну, як подих биллини,
Я хотів би вам пісню сплести
Із проміння зорі, із ниток павутини,
Яких людським очам не знайти.

Я хотів би вас тихо приспати
На руці на листочку трави,
І ві сні вам не сні, а метеликів дати,
Щоб спочили натомлені ви.

("Ніжну, як подих биллини").

Олесь порушив також тему взаємовідносин між сильною індивідуальністю та юрбою звичайних людей, що животіють під тягарем буденщини, не маючи сили позбутися його. Ця проблема освітлена в його ліричній п'єсі "По дорозі в казку".

Переживши часи гніву й зневір'я, поет все частіше повертається до старих своїх ранніх тем, але з новими настроями, ніби перестраждавши і передумавши свої колишні юнацькі спостереження життєвих контрастів. Основним тоном його поезії стає спокій, тихий смуток, пантеїстичні поривання, іноді незрозумілі, мабуть і для самого автора, але гарні й принадні своїм глибоким настроєм. Поет хоче злитись з природою, з усім світом, розчинитись в ньому душею, забувши тяжке минуле.

Можливо я живу уже віки,
Перелітаючи з планети на планету,
З планет на сонце, на зірки,
На мить одну спадаючи у Лету.

На мить, щоб з духа тіло змить,
І в інше тіло перебратись...

Щоб в іншому світі через мить
Ридати знову і сміятись.

(“Можливо я живу уже віки”).

Цей пантеїстичний настрій у Олеся народив наддивовижу гарні, сповнені тихої задуми та глибокого ліризму поезії. Цим настроєм пройняті великі твори поета, як поеми “Щороку”, “Над Дніпром”, “Трагедія серця” та ін., що відбивають тугу за щастям, невловимість його на тлі вічно мінливої природи. Палкі поривання до щастя кінчаються в Олеся неминучим розчаруванням, вічним незадоволенням, непорозумінням між близькими істотами й самотністю, коли серце шукає лютого привіту, але ніхто на нього не відгукується. Ці трагедії серця є домінуючим настроєм всієї творчості поета, особливо в згаданій період. Звичайно, що поет не обмежується одними лише трагедіями серця. Він, як і його герої, не забув минулого, і відгук того живого, бадьорого настрою, що лився раніше цілим водоспадом надзвичайно сильних поезій, живе в ньому не вмираючи.

Дивлюсь на пройдену дорогу,
І гнів і жаль мене пече...
Але у нашу перемогу
Усе ж я вірю гаряче...

Як завтра день угледять люди,
Як зійде сонце золоте,
Так Україна жити буде
Так наша мрія процвіте.

(“Дивлюсь на пройдену дорогу”).

Війна та викликана нею революція і розпад Російської імперії не викликали у поета того піднесення і захоплення, як це було в революцію 1905 р. Поет зневірився і розчарувався; тієї бурхливої, наївної, захоплюючої віри в нього вже немає. А потім — прихід большевиків, це тяжче поневолення рідного народу, а для самого поета — еміграція.

Олесь тяжко і болісно переживав еміграцію, розлуку з рідним народом і любимою країною. Його мотиви туги й суму за минулим поглиблюються, захоплюючи всю його істоту. Порівнюючи настрої в ранніх й пізніх (“Кому повім печаль мою”, “Чужиною”, “Земля обітована”, “Ніч на полонині”) творах Олеся, можна побачити, що журба і радість, які неподільно поєднувалися на початку творчого шляху поета, розлучилися, і журба повністю опанувала душею і серцем поета, не лишивши й найменшого куточка для радості. Звертаючись до сонця, він говорить:

Я щастя давно вже не жду,
Давно вже не вірю я в нього.
Кинь жмут тільки сну золотого
За мить перед тим, як впаду.

(“О, сонце, всміхнись хоч мені”).

- 71 -
ПАМ'ЯТІ ПОЕТА ВОРЦЯ

=====

Невимовна туга і жаль за рідним, залишеним на поталу лютому кату, народом проходить червоною ниткою через усі твори поета-вигнанця. життя на чужині є для нього "домовиною", "холодною пусткою" і т.д.

Однаково: більше не жити —
Умерти, чи край свій лишити.
Чужина — могила, чужина — труна,
Пустеля безплідна, холодна, нудна.

("Однаково: більше не жити").

Муки і страждання українського народу під кривавим пануванням жидо-більшевиків, як і треба сподіватись, залишили значний слід в творчості поета. Любячи свій народ, свою одвічно нещасну країну, він не міг байдуже пройти повз усі злочини, що їх чинили більшевики над беззахисним, ні в чому неповинним народом. Які жахливі картини людських мук малює поет в ряді своїх віршів з циклу "Голод".

Голову ввечері вчора одрізала
Галі... дитині моїй,
Вдосвіта, вранці сьогодні поснідала...
Що це я, що це я? Боженьку мій!

("Голод").

В драмі "Земля обітована" поет показує надзвичайно виразно справжню суть большевицького "раю" та розправу НКВД над безвинними людьми.

Чарівна Гуцульщина, ця "Казка серед гір", як називає її поет, нав'яла на нього прекрасні переживання, що вилились в ряді творів ("На зелених горах", 1917).

Країна див! Далека кріє,
Зелена казка серед гір,
Де вітром дух наш вільний віє,
На гори загнаний, як звір.

Бурхливий Черемон, смереки, міфологічні істоти, образ легеня й гуцулки, праця, сільські свята, звуки трембіт, а серед всього цього тяжка народна драма.

Також цій темі присвячений останній твір поета — казково-лірична п'єса "Ніч на полонині", але в іншому освітленні: тут розкривається трагедія юнацтва, що причину її європейські автори символічних п'єс вбачають в вічній суперечності між буднями й сферою надзвичайного. Глибокий настрій панує в цьому творі Олеся послідовно витриманий ліричний тон, що лагідно, ніби місячне світло, пронизує його, іноді переходить в сільську пісню під акомпанемент флюяри.

Олеся можна назвати ліриком в повному розумінні цього слова. Зовнішній світ, природа і суспільство відображені в нього змінені в залежності від суб'єктивного переживання. Він умів пробуджувати яскраві чуття, щоб за їх допомо —

гою відтворювати вищу реальність. В його ліриці вірно передані особливі відтінки зафарблення, якісні риси чуття, властиві українському народному характеру. Задушевність, м'якість, палка внутрішня сила, при тому темперамент і глибока людяність — ці прикмети має переважна частина його лірики.

Він, безумовно, був знавцем всіх найтонших, найделікатніших нюансів людського чуття і своїм самотійно винайденим і удосконаленим інструментом лірики міг викликати трепет серця, міг грати на його найніжніших, найінтимніших струнах. Для виявлення своїх чуттів він добирає і відновідних найдійовіших форм звучного і мальовничого слова. В українську мову він вніс нові цінності, показав справжнє її багатство і красу.

Як бачимо, в особі Олесья поєднувалися дві натури: поет-борець і пророк, що кликав наш народ до боротьби за свою долю і пророкував його відродження, і талановитий співець людських почуттів, визначний майстер в нашій ліричній поезії.

Олесь, безумовно, був великим поетом, що його ім'я залишиться в серцях українців, його пам'ять збереже народ, за який він болів і знагався, доля якого була його власною долею. В час, який ми переживаємо тепер, коли на палі терезів покладено майбутнє нашого народу, коли питання: чи будемо ми жити, як окремих народ, чи загинемо цілком, поставлено історією так виразно, як ніколи, ми повинні вчитись у поета любити рідний край і народ, жертвувати для нього всім, не забувати хто ми і за що боремось. Наша мета — повалити і знищити хижого звіря, що захопив у свої криваві пазурі нашу рідну, прекрасну батьківщину і точить з неї кров. Кожний з нас повинен мати незламну волю до боротьби, повинен мати свою національну честь, бо

Національна честь — це кермо корабля
Держить її в руках могучих,
Аж поки в усміхах блискучих
Не зацвіте свята земля.

Національна честь — це зірка провідна.
Ідіть вночі лише за нею,
Доки над рідною землею
В красі не спиниться вона.

(“Національна честь — це кермо корабля”)

Хай пророчими будуть ці слова поета! Хай скоріше “зацвіте в усміхах блискучих” наша свята земля!

О. Олесь

Вітри і бурі весняні...

"..." і в огні :
іі окрадену збудять..."

Т. ШЕВЧЕНКО.

Вітри і бурі весняні
Звалили камінь із могили,
В кривавім морі і огні
Іі окрадену збудили.

В красі нетлінній, черівній
Вона розкрила очі сині ...
Лани й лісж вклонились їй, -
Воскресли мрії - Україні.

І мови рідної річки
Злились в одно широке море.
Дзвенять по рідному пташки,
І степ по рідному говоре!

Поглянеш в поле на жита:
Цвінуть в житах волошки сині,
І в небі квітка золота!
І небо - прапор України!

Як дзвони радісно гудуть!
Минула наша ніч осіння:
Кіде ні стогону не чує,
Ні тихих скарг, ні голосіння.

Злітавсь на свято цілий світ
І слів, здивований, шукає,
І Чорне Море свій привіт
Гонцем крилатим посилає.

.....
.....
.....
.....

Весна! Прекрасна, чарівна,
Скрізь животворча, де не стане ...
Очем здавалось, що вона
Уже ніколи не зів'яне!

В кривавім морі і в огні
Іі окрадену збудили ...
Вітри і вихорі страшні
Іі в повітрі закрутили.
Над краєм дим пожеж і мла...
Внизу страшно криваве море...
На хвилях плавають тіла...
Орач ланів своїх не оре...
Але вона... Вона живе!
Іі вже дужче голос чути!
І хто скує киття нозе,
Вітрами й бурями розкуте?

Дарис історії української літератури

Любов к отчизні де героїть
Там сила вража не устоїть,
Там грудь сильніша од гармат!

КОТЛЯРЕВСЬКИЙ.

1798 рік навіки пам'ятний в історії України. Того року вилетіла в світ перша ластівка українського національного відродження – невеличка книжка, од якої вважаємо початок нової української літератури. З нею в українському письменстві починається потужний рух свідомого демократизму і людяності, боротьби за право людини і нації. То була "перелицьована" на українську мову "Енеїда" Ів. Котляревського (1769 – 1838 рр.).

На літературну ниву Котляревський вступає в кінці ХУІІІ віку, може найтяжчого в історії українського народу за все колишне його життя.

В національній боротьбі з Польщею, коштом величезних жертв українському народові вдалось здобути надію на добрий розвиток його матеріальної і духовної культури під однією державною стріхою з північним сусідом і родичем (Переяславська угода). Але, на жаль, сталося інакше: Україна примушена була поступитись потребами свого національного буття.

Польща хотіла сполонізувати Україну, та на це сили не мала; Росія ж задушила всяку державну національну самодіяльність, перемелюючи все на свій центральний млинок. Українська інтелігенція була залучена до російського письменства (Рубан, Богданович, Капніст, Наріжний та інші).

Під кінець ХУІІІ віку літературною мовою на Україні стає російська. Видається закон, згідно якого українською мовою "книг не печатать". Українська мова залишається в устах народу. Вона стає синонімом неучтва, епітетом "музицька" визначають нашу мову.

В цей час – "веселий, зневажливий сміх серед мертвої тиші почувся". То сміявся Ів. Котляревський, що своїм сміхом гостро вдарив по совісті земляків.

В Котляревського народ і його мова та попередня українська література (інтермедії, інтерлюдії, література "мандрівних дяків", історичні твори) були тією матеріальною підвалиною, на якій почав свою діяльність батько нового українського письменства.

Особливо позначився на Котляревському ідейний вплив

Сковорода, який говорив, що наука і письменство мусять служити цілому народові, усім тим, "кто имеет право сказать : д я человек, и мне, что человеческое, то не чуждо". Філософські абстракції Сковорода вилились у Котляревського в конкретну форму літературної діяльності українською мовою — мовою рідного народу.

Котляревський став на шлях соціального реформаторства, цим він зробив початок цілої течії в громадському житті. Поет не відмежовує себе від своїх попередників, а вказує на зв'язок з ними. Свідчення знайдемо в "Енеїді". Довівши свого героя до пекла, автор ніби спиняється, роздумуючи:

Піду я до людей старих,
Щоб їх о пеклі розпитати,
І попрошу їх розказати,
Що чули од дідів своїх.

Під людьми старими Котляревський має на увазі не Вергілія, а попередників-українців і розповідників з народу. Це бачимо з таких слів: "не так тепера в пеклі стало, як в старину колись бувало і як покійник описав".

Тон, манера, стиль, лад і спосіб віршування нагадує інтермедії і інтерлюдії. Але автора не задовольняє наслідування, він говорить:

Я Музу кличу не такую:
Веселу, гарну, молодую, --
Старих нехай брика Пегас.

З цих слів ми можемо бачити ідею оновлення літератури, за що взявся Котляревський; з них видно широкий розмах певних ідеалів, що керували поетом у житті і вели його шляхом соціально-громадського реформаторства.

В "Енеїді", Котляревський постягав всіх богів з недосяжного Олімпу і обернув їх на посміх і притому на простона-родній мові, показуючи, що та мова в руках справжнього майстра слова обертається в чарівне знаряддя краси і виразу глибоких думок.

Про великий інтерес до "Енеїди" може послужити той факт, що Наполеон I вивіз її, як варту уваги пам'ятку із свого нещасливого походу в Росію.

Котляревський належав до перших кадрів української інтелігенції. З творів його видно, що з нього був свідомий український народолюбець. Це також можна помітити і в пізніших його творах: "Наталка-Полтавка" та "Москаль - Чарівник".

Котляревський виступив в літературі і як етнограф; і як майстер художнього слова. В "Енеїді" багаті рими, прекрасні порівняння, метафори, поетичні відступи. У поемі стільки свіжого, щирого непідробленого гумору, як мало в якому іншому творі в світі. Поема розповідає нам, як тоді одягалися на Україні, що їли, які були товариські форми і звичаї, як са-вилися тощо. Він "мужицу правду" обертає в колкий сміх проти кривди панського ладу. Але вельможне панство не зрозуміло цієї сатири. Як передають Микола I досхоцу наредотав шись", назвав поему "умная шалость".

В драматичних творах уже не сміється веселий жартівник, а показує людям "мужичу правду" тією стороною, яка кликала кожному гуманну людину до допомоги бідному народу. З Котляревським до нашої літератури увійшов народ "і сів у ній на покуті, остаючись там і по цей день бажаним гостем".

Котляревський був першим теоретиком і практиком культурного демократичного національного руху на Україні. В цьому його невмируща заслуга перед рідним краєм. До Котляревського українська література не була народною; народність з ним увійшла в літературу, як неодмінна складова частина творчості наших письменників.

На творах Котляревського виховалась ціла плеяда письменників: Петреню, Писаревський, Вілецький, Пузина, Степан Олександрів.

Як Котляревський у Полтаві
"Енеїду" гарно написав,
Тоді із ширості к тій славі
Із нас писати дехто став.

(С.Олександрів, "Вовкулака".).

Інші талановиті письменники, як Гулак-Артемівський, Гребінка, Боровиковський, знайшли свою самостійну власну дорогу, ставши послідовниками уже нової течії, що йшла до нас із Заходу — течії романтизму.

Нові ідеї романтичного письменства на Україні знаходять собі теплішу і гостиннішу зустріч, ніж в Росії, бо місцеві умови українського життя більше сприяли цьому напрямку. Єдиний тоді на території України Харківський Університет стає центром слов'янських симпатій і наукового інтересу до слов'янщини, а Харків через те став осередком українського літературного руху.

Місцева преса, що теж виникла найперше в Харкові, жила з одного боку, романтичними ідеями, з другого, симпатіями до слов'янства та інтересами до місцевого українського життя. В Харкові видаються журнали: "Харьковские Известия", "Украинский Вестник", "Харьковский Демократ", "Украинский журнал" і інші. Альмахахи: "Украинский Альманах", "Утренняя Звезда", "Запорожская Старина", "Сніп", "Молодик" та інші.

Характерною рисою харківських альманахів 30 років було свідоме бажання надати їм цілком українського спрямування.

Український романтизм привернув увагу і російських письменників до України, до її драматичної історії та багатій народної поезії. Вже О.С.Пушкін, у розпалі свого романтичного мрійництва, творить відому поему "Полтава". В ній він зумів досить об'єктивно змалювати зненависть українського народу до Москви.

...Україна глухо волювалась,
Давно в ній іскра розгоралась;
Друзья кровавой старини

Національно-літературна
Універсальна
"Київ-Москва" Київська
бібліотека

23/1/52

Народной чаяли воины...
Теперь бы грянуть нам войною
На ненавистную Москву.

Данину специфічному українофільству заплятує С. С. Пушкін і в своєму "Гусарі" та в інших творах.

Другим представником українофільства був К. Г. Рилев, який не спиняється на змалюванні степів, могил тощо, а спробував вникнути в життя народу. Він шукає на Україні борців за волю рідного краю. Його Наливайко - герой однойменної поеми, свідомо йде на страту за славу своєї батьківщини.

Найбільше, звичайно, популяризував Україну і українське народне життя, його побут в російському письменстві М. В. Гоголь. Живучи в Петербурзі, Гоголь мріє про Україну, рветься душою до "древнего, прекрасного Киева", де "деялись дела старины нашей", захоплюється історією рідного краю і збирається працювати в цій галузі. Нічого, як знаємо, з цих заходів не вийшло, але вони характеризують, з яким захопленням ставився Гоголь до України. Його вислови свідчать про це: "никак бы не дал преимущества... русскому перед малороссианином". Або: "Дурни мы, право, как рассудить хорошенько! Для чего и кому мы жертвуем всем?"

Гоголь не тільки повернув декого з русифікованих українців до рідного народу, але й у російське письменство вніс українську течію й створив моду "на все малоросійское", що змінила "модное осмеивание малороссов".

Починаючи з 20 років XIX віку, Україна стає ареною трьох де в чому паралельних, де в чому різко протилежних літературно-громадських напрямків.

Один закликає на службу історичній шляхетській Польщі, другий прагне до централістичної російської державності, третій залишається вірним своїй історії, своєму народові.

Такий був літературно-громадський фон, на якому довелось виступати українським письменникам після Котляревського.

Більшість цих відомих письменників почали писати ще за життя Котляревського, і на їх творчості позначився сатирично-реалістичний погляд на життя і літературні манери Котляревського. Але, також, пробиваються й нові течії, як сентименталізм та романтизм. Перші чотири десятиріччя XIX віку дають чималі здобутки в літературному житті і вирішують питання про можливість створення власного письменства, як самостійного серед слов'янських літератур.

Перший після Котляревського набув слави Петро Гулак - Артемовський (1790 - 1865).

Своєю байкою "Пан та собака" він почав працювати у сатиричному напрямі, але згодом відійшов від нього і продовжував писати як романтик.

В "Пан та собака" автор виступає як сатирик:

Той дурень, хто дурним іде панам служити,
А більший дурень, хто ім дума угодити".

Артемовський почав з високої громадської ноти, висту-

паючи проти кріпацтва; можна було сподіватись, що він стане визначним сатириком на сучасні йому громадські болячки життя. Вправні були його й дальші твори, як "Перелицьовані твори Горацієві" чи романтичні: "Рибалка", "Твардовський" тощо.

Беручи так звані світові сюжети (Біблія, Горацій, Гете), Артемовський надає їм національного колориту.

Мова його творів яскрава, граціозна і легка, багатобразна. Але поволі Артемовський відходить від покучих тем життя, починає скептично дивитися на літературну творчість. Він часто говорив: "а все бридня; поки живеш — на всі заставки живи, бо всеодно "кирпата свалка" — смерть прийде та й позбавить світового добра, — то треба ж їй натішитись і пожити досхочу". Його філософія: "який не мудрий, а вмерти треба", тимто для нього всеодно, що там робиться на світі і що конть пани з Рябком, аби мені, повляв, було добре.

Такі погляди Артемовського з поста-громадянина зробили веселого епікурійця замолоду та томурого буркутуна на старості літ.

Вузька практична філософія зробила з Артемовського і на кафедрі і в літературі чиновника, що нетерпляче виглядає ордена.

Однак, такі його твори, як "Пан та собака" і подібні, забезпечили авторові не останнє місце в історії української літератури.

ГРИГОРІЙ КВІТКА — (1778 — 1843 рр.).

Слідом за першими творами поетичного характеру починаються перші спроби української художньої прози.

Батьком української прози по праву вважається Гр. Квітка-Основ'яненко.

Перші твори Квітки-Основ'яненка були писані на російській мові і в 1876 році видрукувані в "Украинском Вестнике". Про цю свою ранню творчість пізніше сам автор згадує не дуже прихильно.

Квітка був спочатку звичайним провінціальним письменником з псевдонімом Фалалей Повінухін. Починаючи з 30 років, він стає на народний український ґрунт і з Повінухіна став Грицьком Основ'яненком, блиснувши таким хистом, якого од нас не можуть заступити мури довгого ряду літ.

Народ, його життя, його побут, звичай вводить Основ'яненка в свою творчість. В листі до Плетньова (столичного приятеля) він писав: "Мне было досадно, что все летает под небесами, изображают отрасли (?), создают характеры, почему бы не обратится направо, налево и не писать того, что попадается на глаза". В "Суплиці до пана іздателя" він каже: "Не все ж для москалів: може треба і для нас понебудь".

Творчість українською народною мовою Основ'яненко починає відомим своїм оповіданням "Солдатський патрет" — "латинською побрехеньюю, по-нашому розказаною".

Тут уже перед нашими очима стає викристалізований український письменник — Квітка-Основ'яненко. Його твори, написані українською мовою, перекладались також на російську мову.

Українські повісті Квітки-Основ'яненка з народного життя були одними з перших у світовій літературі, в яких реально змальовано селянське життя. Квітка шукав героїв і героїнь в свитках і запасках. Він показав, що й "під простим сіряком людське серце б'ється". Змалювання життя народу у Основ'яненка викликає сльози на очах у багатьох читачів ще й сьогодні.

До видавця "Утренней Звезды" письменник писав: "Аж тричі тобі дякую. Нехай же знають і наших! Бо є такі люди на світі, що з нас кепкують і говорять та й пишуть, буцімто з наших ніхто не втне, що було б, як вони кажуть, і звичайне, і ніжненьке, і розумне, і корисне і що, стало бути, по нашому, oprіч лайки та глузування над дурнем, більш нічого й не можна писати". ("Зупліка до пана іздателя").

Виступаючи на захист народної мови, Квітка-Основ'яненко писав: "Як говоримо, так і писати треба".

Квітка мав великий гумористичний хист. Його гумор — це лагідна, м'яка посмішка людини, що серцевою теплотою вмie і гірке слово зогріти. Він не картає, а добродушно сміється над людськими вадами.

Квітка не тільки змальовує героїв і героїнь в сіряках та запасках, а й навчає. Але він не був сентиментальним письменником. Його "почуттєвість" не впливала з форми літературного твору, а йшла з серця, повного гарячої любові до людей. Ця любов і виробила в письменника ідею вихвалення або показу правди ("Перекотиполе"). Потяг до правди, повсякчасне шукання її й повна віра, що правда переможе навіть там, де, здавалося б, жодних на те надій немає — це головний мотив творів Квітки.

Він також добре бачив увесь нелад сучасного йому життя і сам іноді завдавав йому дошкульних ударів, малюючи здирство, кривосуддя, продажність ("Конотопська відьма", "Козир-дівка", "Шельменко", "От тобі й скарб"), але все це здавалося йому за особисті вади, за гріхи проти правди, а не за соціальне зло. Тому Ефремов вірно робить висновок: "І скільки для нас може бути симпатичним отой особистий ідеалізм такого романтика з його невпинним шуканням правди та несвідомим демократизмом, стільки ж повинна бути антипатичною його громадська низькоокість, що не може звести в систему правду особисту з правдою громадською і зв'язати їх міцною ниткою синтезу".

Квітка-Основ'яненко залишається в літературі батьком української прози і творцем чудових типів, особливо жіночих.

Крім Артемовського, Квітки, в 20-30 роках в українській літературі стоїть цілий ряд інших відомих письменників, як Боровиковський, Костомарів, Чужбинський, Щоголів і інші.

БОРОВИКОВСЬКИЙ (1811-1889 рр.).

Під впливом літературного відродження Боровиковський писав на українській мові, бажаючи показати, що "мнение ложно, якобы язык малороссийский способен только для выражения смешного и низкого".

Самостійних поезій у нього не багато ("Чорноморець", "Волах") та декілька байок ("Байки й прибаутки").

Боровиковський рано зійшов з літературного поля, хоч жив ще досить довгий час. Але він увійшов в українську літературу справжнім представником романтизму. Вся його літературна діяльність проходить під знаком цього напрямку. Він написав 12 балад, зміст яких взятий з українських народних переказів, але не надрукував і до нас вони не дійшли. Надрукована лише одна з них - "Маруся", яка показує зв'язки нашого письменства з представниками інших культур (німецький письменник Бюргер - "Леоноре"; Жуковський - "Людмила", "Світлана"; Міцкевич - "Уціешка").

ЕВГЕН ГРЕБІНКА (1812 - 1848 рр.).

Будучи ще студентом, Гребінка починає перекладати на українську мову "Полтаву" Пушкіна (1831-1835 рр.). Потім він пише "Приказки" (1843), в яких показав себе, як досить вправний майстер художнього слова. Ці твори Гребінка написав живучи на Полтавщині. Переїхавши до Петербургу, він починає працювати в російській літературі, ідучи слідом за своїм геніальним земляком Гоголем.

Російською мовою Гребінка написав декілька оповідань і повістей. Теми ж для них він взяв з українського життя та історії України. Як російський письменник, Гребінка не зумів створити твори такої сили, які б забезпечили йому певне місце в російській літературі. А втім, Гребінка помер замолоду, не встигнувши розгорнути своїх здібностей.

Справжній літературний талант, свіжість настрою, щирість та безпосередність художнього почуття виявляє Гребінка найбільше в "Приказках" та в деяких ліричних поезіях, писаних українською мовою.

Гребінка з м'яким юмором сміється з громадських і суспільних вад свого часу: кривосуддя, неробства вищих класів, кріпацького гніту тощо.

...То, сказано, пани - щоб день у день гуляли,
А ми, неграмотні, щоб хліба заробляли.

("Рожа та хміль").

Все це забезпечило Гребінці місце в історії нашої літератури.

АМРОСІЙ МЕТЛИНСЬКИЙ (1814-1870).

Доцент Харківського Університету, теоретик літератури і автор "Думок і пісень" (1839р.), писав під псевдонімом Могила. Він був справжнім романтиком, що заслуговувавсь голосом давнини, задивлявся на козаці могили, на степові крає -

види і ніби не бачив реального життя, його болючих ран.

Він чи ненайближче з українських поетів підійшов до західної романтики, особливо до польсько-української школи. Метлинський, — автор етнографічного збірника "Народные Южно-Российские песни", а також збірника своїх і чужих творів — "Южны. Русский зборник" (1848 р.). В своїх творах він висловлює любов до рідного краю і зневагу до зрадників, але він не обмежується лише своїм, навпаки, Метлинський не цурається ні чужих впливів, ні чужої науки.

Дальше в світ — шукать науки,
Годі мліть, зложивши руки,
Чужий розум нам підмога, —
В світ дорогу, в світ дорогу!

("Дорога").

Іноді він писав, правда, і протилежне:

Е в нас Віра, Цар і Мова
І чимало в нас словен,
Все своє в нас, — ну чого вам
Ще шукати в бусурмен?

("Самотні співці").

Такі непорозуміння в творчості слов'янофільських письменників впливали з непорозуміння самих ідей та загальної політичної ситуації.

М. КОСТОМАРІВ (1817-1885 рр.).

Він увійшов в українську літературу, як письменник і історик. Літературна спадщина Костомарова, яка складається з небагатьох поезій та двох драм і кількох драматичних уривків, була "умовляв, гріхи молодості". Твори Костомарова написані під псевдонімом Ієремії Галки не займають визначного місця в історії нашої літератури. Проте, ці твори Костомарова цікаві тим, що показують ознаку повороту від романтизму до соціальної лірики.

Ідея слов'янства вперше набирає особливої уваги в творчості Костомарова не тільки в етнографічно-романтичному розумінні, але і в соціально-політичних домаганнях.

Народ — основний персонаж його творів. В таких творах, як "Сава Чалий", "Переяславська ніч" — Костомарів пробує пов'язати чуття кохання, бажання слави тощо з громадськими мотивами, як любов до рідного краю і народу. Отже, з громадського погляду творчість Костомарова була кроком вперед.

З інших поетів, що виступали в період початкової доби нового письменства, слід згадати Василя Максимовича, В. Забілу, Михайла Петренка, Олександра Афанасьєва, Чужбинського, Спиридона Осташевського.

Треба сказати, що всі вищеназвані поети були ніби гістьми в українській літературі. Франко сказав про них так: "Якось так зав'язали на пні, закинули перо, або коли писали деше, то для себе".

Та й не дивно, бо вже розпочинав свою пісню на Україні велетень української поезії — Шевченко, у світлі слави якого, за виразом Тьфренова, погасло сяйво попередників.

УКРАЇНСЬКИМ ПРОТИВОЛЬШЕВИЦЬКИМ
ПОВСТАНЦЯМ

Здригнулась ніч. Десь впала громовиця,
Розтявши небо чорне пополам.
Чиїсь до вікон припадали лица
Й вуста шептали: "Як тут страшно нам..."
А потім йшли і бігли в темні ями,
Тремтіли й голови ховали в хмиз.
І поле й ліс, і неба вись вогнями,
Та не вогнями — кров'ю зайнялись.
Пустіли хати, всі з села тяглися,
І тільки там у хащах лісових,
Серед дерев прострілених, між листям,
Змішалось все: і рев, і плач, і сміх...
Й відчули всі, що то не громовиця
Розбила небо й землю пополам.
То йшли бої і скреготала криця,
І рвались бомби, і валився драм.
До ям! До ям! Від бомби заховатись,
Лицем упасти в нору, в грязь, у хмиз...
І йшли вони, лишали збіжжя, хати,
А ворог вслід залізом землю гриз.
І тільки він, Гримай, чола не хмурив.
Стояв, вперед Дивився просто так:
Нехай ідуть криваві зливи-бурі,
Над головою гуркотить літак.
З землі цієї, де далекі предки,
Батьки й діди вмирили за синів,
Не піде він. І він зуміє вмерти,
Як ті вмирили, за своїх батьків.
А бій точивсь... Сп'янілий кров'ю, жахом,
В село вже ворог дерся напролом.
І полум'я під неба чорним дахом
Злітало вгору, падало кругом.

Гримай стояв. А з ним було ще двоє:
 З Полісся Чуб, з Хоролу Барабаш.
 Вони, хрестом поклявшись і кров'ю,
 Назад не йшли. Порожній патронташ
 Лежав в траві. "Та битись до останку,
 Ножем, багнетом, битись віч-на-віч!"
 І залягли в землі, і кинули по танку
 Останній жмут гранат ... Конала ніч ...
 Спинився танк. Не постріли, гарчання
 І рев якийсь піднявся спід коліс.
 Та бачили: за танком, на світанні,
 Нові ворожі лави піднялись.
 -Тримайтесь, друзі! Битись до загибну,
 Аж доки ще жива хоч трохи кров,
 За славу, волю, рідну Україну,
 За честь батьків і матерів любов!
 І піднялись: без куль, гранат, без зброї,
 На клич Гримай ринулись. "Брати!
 Кого б'єте?" - кричали в той бік бою,
 Й ніхто не чув, як голос бивсь в дроти.
 Всього лиш трое. Ворога ж-навала.
 Уже кільце їх стискувало. "Ріж!"
 І бачив Чуб, як спід ножа упала
 Відтята голова, і власний ніж
 На землю впав. У серце шпат заліза
 Вогнем пробивсь. Лишилися Гримай
 Та Барабаш. А ворог йде і лізе
 Й гогоче дико. "Руки підіймай!"
 Гримай підняв. Та тільки раз і вдруге
 Махнув багнетом. Покотилось: "ай"...
 І бився вдвух, з хорольським вірним другом,
 Проти червоних славний наш Гримай.
 -Тримайсь, Максиме! Ще одну хвилину...
 На поміч нам спішать уже полки...
 Нехай ми вмрем, та наша Україна
 На щастя дітям житиме віки!..
 Та вже дарма, дарма, Гримай, гукаєш,
 Не чує слів тих друг твій Барабаш.
 Останній друг, останній брат вмирає,
 Під ним лежить спустілий патронташ.

А. І. Коженко

Богдан Хмельницький

Гетьман Богдан Хмельницький (час його гетьманування 1648-1657 рр.), безперечно, належить до найсвітліших постатей нашої історії. В його особі тісно поєдналися завзяття й хоробрість князя Святослава Завойовника та політично-організаційний хист князів Володимира Великого і Ярослава Мудрого. Природа наділила Хмельницького великими здібностями державного діяча. І тільки ці особисті якості дали йому можливість зайняти провідне становище в козацькому повстанні. Його політичний і військовий геній зумів перетворити козацьку революцію в боротьбу за власну державу. Хмельницький зробив те, про що не могли навіть і мріяти його попередники. Він відродив по трьохсотрічній перерві українську державність, здобув для України відповідне місце серед інших держав і народів.

Про життя і діяльність Хмельницького написано чимало наукових праць і не лише українською мовою, але й мовами наших сусідів. Історична література малює великого гетьмана як людину, дипломата, військового генія та організатора нового життя на звільненій від польського панування Україні.

Щоб вірніше зрозуміти причини революції, яка вибухла так несподівано на Україні під проводом Хмельницького, треба познайомитися з тими соціально-економічними, національними та релігійними відносинами, що склалися на українських землях під владою польської шляхти в першій половині XVII століття.

Український народ протягом своєї тисячорічної історії виявив великий державотворчий хист, розбудувавши могутні Київську та Галицько-Волинську держави. Обидві ці українські держави протягом п'яти сторіч (IX-XIV) були учасниками тодішніх політичних і національних змагань і витворили власну багату культуру, здобутками якої користувався весь Схід Європи, а охороняли її верстви українського суспільства: князівський двір, боярство та духовництво.

Під тиском могутніх сусідів та в наслідок внутрішніх заколотів занепадала українська держава. Частина західних українських земель відійшла в XIV ст. під владу Польщі, решта опинилась в межах Великого князівства литовського. Українська національна традиція (прагнення до самостійного життя) разом з мовою і культурою була перейнята деякими литовськими князями. Об'єднання Польщі й Литви (Люблінська унія 1569р) спричинило повільний відхід провідних верств українського суспільства до ворожого табору та заподіяло українському народові величезну шкоду. Провідна верства, заможна шляхта та подекуди вище духовництво — ополячилося, прийнявши католицизм або унію.

В українському національному таборі лишилося селянство, міщанство, дрібна шляхта та нижче духівництво.

Наприкінці ХУІ й в ХУІІ ст. національну справу, оборону українських інтересів перебрало козацтво, яке складалося з представників усіх верств українського суспільства. Нездібність польсько-лишовських урядів організувати оборону своїх південних кордонів від нападів татар примусила українське населення шукати порятунку в самообороні. Таку оборону знайшла Україна в організації козацького війська. В постійній боротьбі з татарами росла і зміцнювалась козацька сила, стаючи пораз активнішим чинником як внутрішньої, так і зовнішньої політики. Політичні, господарські та національно-релігійні утиски українства з боку католицької шляхетської Польщі збільшували ряди козацтва. Воно одержувало за свою службу різні привілеї: власний суд, право розпоряджатися власним маєтком, деяку платню грошми й продуктами, свою старшину і т.д. В обороні цих інтересів козацтво часто мусило братися за зброю (повстання Наливайка, Косинського, Павлюка, Гуни, Остряниці). Гетьман Сагайдачний вважав своїм обов'язком обороняти інтереси всього українського народу. Він своєю вмілою політикою не тільки добився автономних прав для козацтва, але потурбувався також про українське церковне самоврядування та підтримував братські школи, лікарні для хворих тощо.

Перлі виступи Козаччини проти шляхетської сваволі не знаходили відгуку серед широких верств українського громадянства, оскільки зводилося до захисту прав лише одної козацької верстви. По ліквідації останнього повстання козаків під проводом Остряниці й Гуни (1638 р.) сили українського народу були підтяті. На наших землях запанувала мертва тиша, як це часто буває перед бурєю. Цей короткий "золотий мир" польська шляхта використала для власного збагачення коштом українського населення. Величезні простори українських родючих земель належали великим польським магнатам. Майже ціла Полтавщина була приватним маєтком князя Вишневецького. Такими маєтками на Київщині й Поділлі володіли родини Потоцьких, Каліновських, Жолкевських та ін. Безправний раб — український селянин мусив відбувати безкоштовно панщину, виконувати різні повинності на користь панів. По Віслі, Німану та їх притоках відправлялись продукти сільського господарства та тваринництва до Західної Європи. Смола, дьоготь, селітра й інші товари давали панам надзвичайно великі прибутки.

Незадоволено несло закріпачене селянство тягар панщини. Одні переходили в козацький стан, інші — бігли далі в степи, де не могла дістати їх панська рука.

Український народ введенням унії та розподілом козацтва на реєстрових і запорожців був роз'єднаний на ворогуючі групи. Однак, в своїй зненависті до польсько-жидівських гнобителей всі верстви й групи українського суспільства знаходили спільну мову. Всі чекали лише появи здібного провідника, щоб назавжди викинути з України польських окупантів та стати господарями у власній хаті. Таким народним провідником в боротьбі з Польщею і став Б. Хмельниць-

кий, сотник реєстрового козацтва, а пізніше гетьман всієї України.

Хмельницький народився правдоподібно в 1595 році в родині українського шляхтича. Його батько Михайло Хмельницький був якийсь час підстаростою в Чигирині. За своєї служби він дістав від короля хутір в Суботіві. Старанною працею Михайло Хмельницький значно поширив свій маєток. Сина Богдана він віддав в єзуїтську школу у Львові або в Ярославі (докладних відомостей про цей період майбутнього гетьмана України ми не маємо). По закінченню школи Богдан вступив до козацького війська. 25 річним юнаком разом з батьком він брав участь в бою з турками під Цецорюю. Батько був забитий, а молодий Хмельницький потрапив до полону, де й пробув два роки. Перебуваючи тоді в Криму, він вивчив татарську мову та зав'язав приятельські стосунки з деякими впливовими особами з ханського оточення. Це все пізніше пригодилося йому, коли на початку повстання він шукав підмоги у татар.

По дворічній неволі Хмельницький повернувся до Суботова і вступив до реєстрового козацтва. Займаючи посаду військового писаря, як знавець кількох мов (крім рідної знав ще польську, татарську, латинську і французьку) та добрий дипломат, він брав участь у різного роду комісіях і делегаціях до польського короля та до володарів інших країн. Під час тих подорожей Хмельницький добре пізнав Польщу, Литву, Волощину, Туреччину і навіть далеку Францію. Цей життєвий досвід пригодився йому опісля при встановленні дипломатичних стосунків під час свого гетьманування.

Подорожуючи по Україні, Хмельницький бачив всі ті кривди, яких зазнавав український народ від поляків-магнатів та їх помічників жидів-орендарів. Однак, він добре пам'ятав і про ті трагедії, які переживав наш народ після невдалих спроб звільнитися від цього лиха. Провідники повстань лишили від руки польських катів, а повстанців вирізували цілими тисячами, якщо вони не встигали втекти на Запоріжжя або на територію Московського царства, до теперішньої Слобожанщини.

Протягом десятирічного "золотого століття" український народ заліковував рани, що дістав їх під час попередніх війн з шляхтою та нагромаджував енергію для нового вибуху. Іскрою, що викликала великий революційний вибух на Україні, був чигиринський інцидент. Сталася, власне, звичайна для тодішніх відносин в Польщі подія. Чигиринський підстароста, польський шляхтич Чаплинський, задумав відібрати від Хмельницького батьківський хутір Суботів, бо Богдан не мав відповідних документів на право володіння своїм маєтком. Використавши нагоду, коли Хмельницького не було дома, Чаплинський зібрав ватагу озброєної челяді і напав на Суботів. Хутір спалив, добро пограбував забравши до себе і дружину Хмельницького, а молодого сина так побив, що той скоро помер. Хмельницький пробував судом добитися правди та покарати винного, але всі його скарги залишилися без будьякого наслідку: ні староста, ні сейм, ні сам король не могли або

БОГДАН ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ

не хотіли допомогти козацькому сотникові. Навпаки, навіть кинули його до в'язниці, як людину небезпечну для держави. Лише дякуючи заступництву полковника Кричевського, що був кумом і вірним приятелем Богдана, Хмельницький звільнився з в'язниці.

Скривджений та незаслужено ображений, Хмельницький вирішив помститися над шляхтою за власні і всенародні кривди. Взимку 1647 року він з сином Тимошем та з кількома товаришами від'їхав на Запорізький низ, щоб там зібрати всіх знедолених для спільного виступу проти шляхетської Польщі. На Запоріжжі в той час стояв відділ реєстрових козаків, що мав своїм завданням стримувати Січ від самовільних походів на Туреччину та інші сусідні землі. Ці реєстрові козаки радо приєдналися до Хмельницького, звільнившись від поставленої поляками старшини. Кримський хан, якому запорожці не раз допомагали під час внутрішніх за-колотів у Криму, погодився дати козакам допомогу. Це пот-рібно було козакам для того, щоб хан під час боротьби з Польщею не напав з тилу на запорізькі землі.

Підбадьорені цим дипломатичним успіхом, запорожці обирають Хмельницького своїм гетьманом.

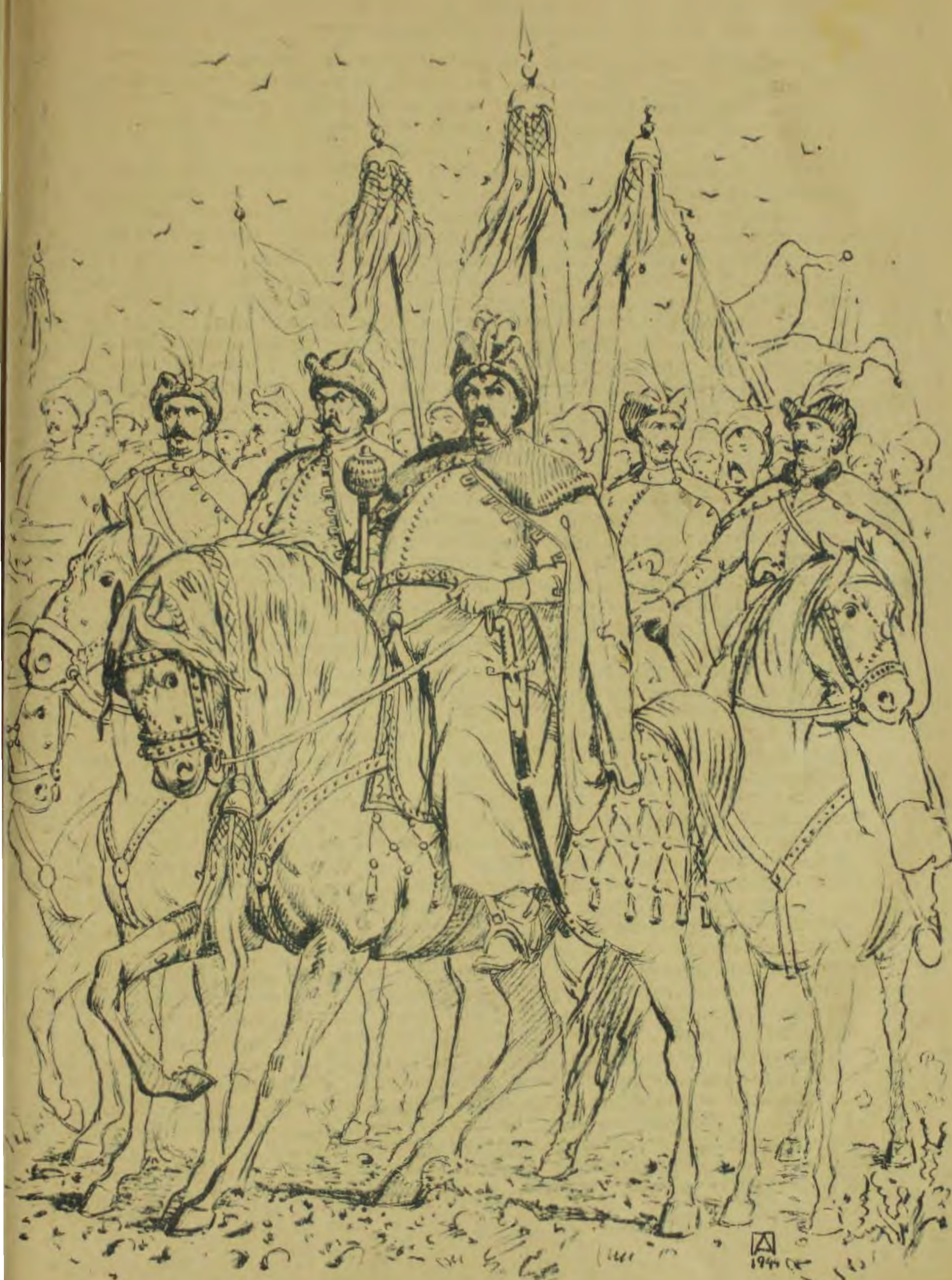
Втеча Хмельницького на Запоріжжя та його протипольська діяльність сильно занепокоїли польську військову владу на Україні. Король радив своїм гетьманам Каліновському та Миколі Потоцькому мирно ліквідувати конфлікт. Але ці два нові кати України вирішили козацькою кров'ю залити нове повстання. Назустріч військом Хмельницького, що весною 1648 року вирушив на Україну, виступив син коронного гетьмана Степан Потоцький. В його війську було кілька тисяч реєстрових козаків, які при зустрічі з козаками Хмельницького перейшли на його сторону.

В степу біля Жовтих Вод Хмельницький цілковито знищив польське передове військо. Сам молодий Потоцький, смертельно поранений, потрапив у полон.

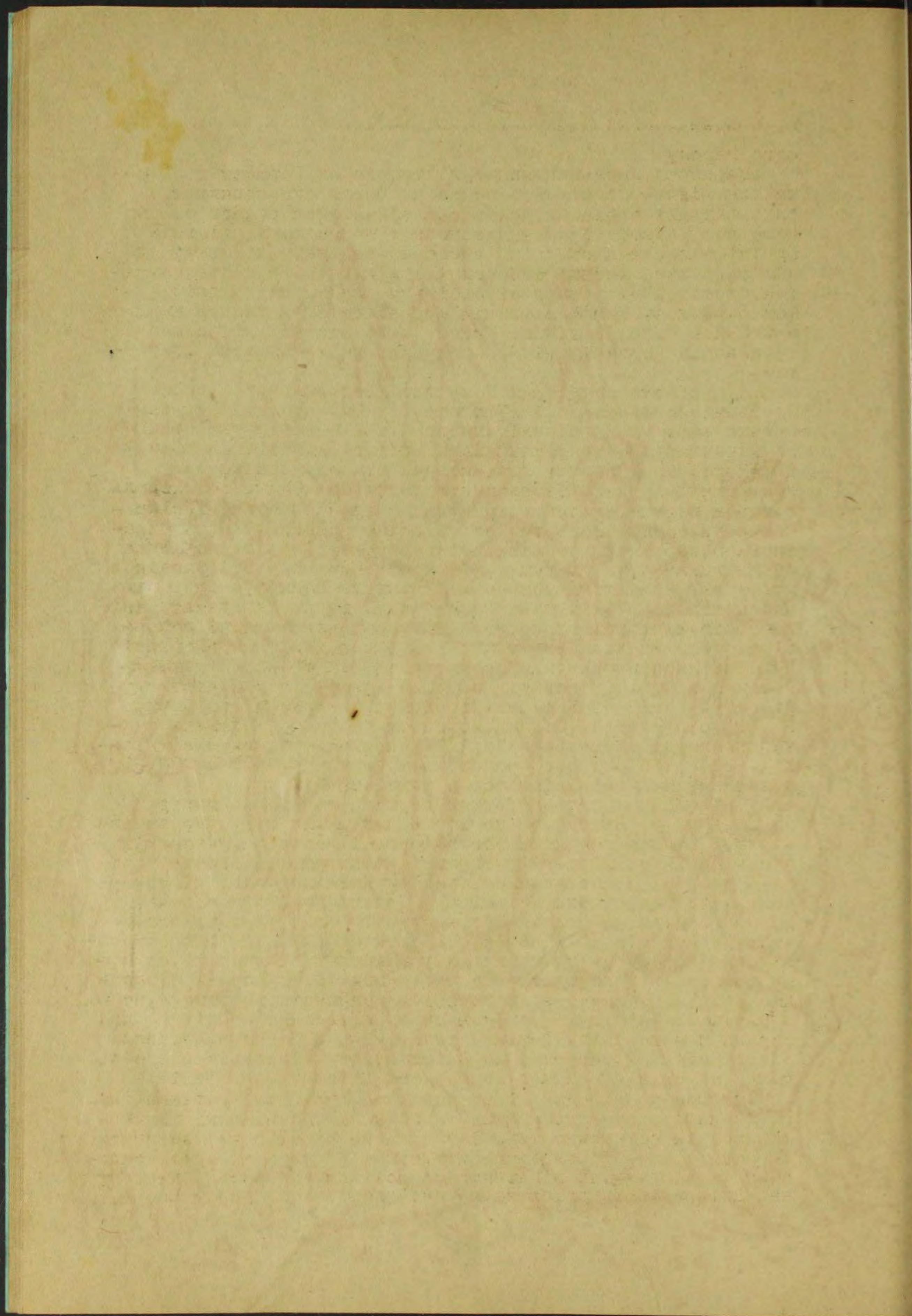
Довідавшись про це, гетьман Потоцький та Каліновський почали відступати з головними силами на Білу Церкву. Але Хмельницький догнав їх під Корсунем і, розбивши дощенту, забрав обози й артилерію; обидва гетьмани були взяті в полон і відправлені, як подарунок, кримському ханові.

Польща залишилась без війська. Почувши про ці надзви-чайні перемоги козаків, весь український народ повстав про-ти ненависних поляків, жидів та уніатів. На всіх українсь-ких землях почали стихійно організовуватись селянські вій-ськові загони, які нищили й виганяли своїх одвічних ворогів. Як від вогню чи потопу, тікала шляхта та їх урядовці з укра-їнських земель, і за пару місяців над Дніпром не залишилось ні поляків, ні жидів, ні єзуїтів, ні уніатів та їх прихильни-ків. Особливо гірка доля спіткала жидів, які довгий час були посередниками між українським народом та польською шляхтою і часто зловживали своїм становищем. Од погрому потерпі-ли також і покатоличені українські шляхтичі. Лише дрібна шляхта не зрадила батьківської віри і своїх звичаїв, перейш-ла на сторону Хмельницького, поділяючи долю всього українсь-

кого народу.

Хоч перед Хмельницьким була дорога на Варшаву відкрита, але він не поспішав з походом. Перед ним стояли досить важливі проблеми, для розв'язання яких вимагалось багато часу. Треба було налагодити нове життя у звільненій країні, завести дисципліну в своєму великому війську, до якого влилися тисячі озброєних і напівозброєних селян, міщан, панків і підпанків зі своїми челядниками та дворською охороною. У цій важливій справі гетьман виявив надзвичайний організаційний хист. Створена ним військова та цивільна організація проіснувала майже півтора століття.

Щоб виграти потрібний йому час, Хмельницький посилав королеві Володиславові ІУ листа, в якому подає цілий ряд причин економічного, політичного й національно-релігійного характеру, що викликали його виступ. В листі Хмельницький поставив досить помірковані вимоги, на підставі яких він погодився б припинити боротьбу. Тим часом король помер, а шляхта, використавши тимчасову перерву в військових діях, почала збирати нове військо для боротьби з українською народною стихією. Обмежена поміркована політика Хмельницького, на їх думку, була ознакою слабості українського руху. Шляхта іхала на війну, як на банкет, в супроводі численної дворні та з великим обозом, де не бракувало ні золотого, ні срібного посуду, ні заморських вин, ні дорогої зброї тощо. Шляхта була так певна в перемозі, що говорила: "Ми тих хлопів канчуками розженемо". Та сталося інакше. Гетьман з 100.000 козаків вирушив назустріч шляхетському війську. На Волинсько-Подільському прикордонні на річці Пиляві стався бій. Поляки, довідавшись про наближення та тарського допоміжного війська Хмельницького, кинулись врозтіч. Весь табір з його багатством, з гарматами, з 100.000 навантажених возів дістався в руки козаків.

Спід Пиляви гетьман рушив далі на захід. По дорозі взяв викуп зі Львова, бо не хотів нищити це староукраїнське місто, і наблизився до Замостя-фортеці перед Варшавою. Тим часом шляхетський сейм у Варшаві зібрався для вибору короля. Козацькі представники з наказу Хмельницького підтримували кандидатуру Яна Казіміра - брата покійного короля. Козаки гадали, що новий король буде теж прихильно ставитись до козаків, як і покійний Володислав. Сейм віддав королівську корону цьому козацькому кандидатові в надії, що йому пощастить домовитися з козаками. Новий король написав Хмельницькому листа з пропозицією припинити ворожнечу, повернути на Україну і там чекати королівських послів для мирних переговорів. Гетьман взяв викуп з Замостя, припинив облогу міста й повернув на Київщину, де і розташував свої полки на звільненій від польського війська території.

Історикам ще й донині не ясно, чому не пішов гетьман на Варшаву, не продиктував там Польщі свої умови. Деякі вважають, що він остаточно тоді ще й сам не вирішив чи залишати Україну в складі Польсько-Литовської держави, як третю складову її частину, чи відновити самостійну українську державу над Дніпром. Відповідь на це питання він знайшов у Києві,

куди прибув з найближчою старшиною взимку 1648 року.

Весь Київ на чолі з митрополитом і всім духовництвом вітав гетьмана біля храму св. Софії, як нового Моїсея, що вивів свій народ "з лядської неволі". У Києві, на нарадах з вищим духовництвом та ученими з Києво-Могилянської академії, як і при розмові з представниками інших верств українського суспільства, він відчув, що перестав бути лише козацьким гетьманом, бо весь народ бачить в ньому найвищого вождя. Ієрусалимський патріарх, що тоді перебував у Києві, благословив його на святу справу відбудови української держави.

Коли до Переяслава прибули послы від короля, щоб запропонувати гетьманові умови миру, то почули від нього таке: "Буде війна! Досі я воював за власну кривду, тепер воюватиму за віру православну; визволю весь український народ з польської неволі".

Обидві сторони почали готуватись до нової війни. На заклик Хмельницького до бою стало майже все чоловіче населення України — від найбіднішого селянина до шляхтича включно. Славні провідники повстанських загонів Кривоніс, Нечай, Небаба служняно пішли під прапори Хмельницького. Із Криму прийшов на допомогу сам хан зі своєю ордою. Польща і Литва також закликали до війська всіх здібних носити зброю. Литовська армія під проводом князя Радзівіла су — нула на Київ з півночі. Йому назустріч вийшов козацький корпус під проводом полковника Кричевського. Під Лоявим сталася велика битва, в якій українці були розбиті, а сам Кричевський помер від рани, але і литовську армію настільки обезсилено, що вона не могла рухатись далі.

Українські і татарські війська вирушили на Поділля і обложили укріплене місто Збараж, де боронився з великим військом відомий зрадник князь Ярема Вишневецький. Йому на допомогу поспішив сам король. Гетьман з частиною війська та з татарами пішли назустріч королю, щоб не дати йому можливості з'єднатися з Вишневецьким. Після дводенної завзятої битви польське військо стояло вже перед цілковитим знищенням. Однак, зрадив татарський хан. Підкуплений великими дарами і дозволом брати необмежену кількість невільників на українських землях, хан перейшов на бік короля і нам вляв гетьмана помириться з Польщею, загрожуючи навіть ударити на козаків, якщо Хмельницький не погодиться на мир. З тяжким серцем приступив старий гетьман до мирних переговорів. Польща була врятована. Зборівська угода, що була підписана 18.3.1649, складалась з таких пунктів:

1. Козацький реєстр збільшувався до 40.000 козаків. Для них відводилась територія Київського, Чернігівського та Брацлавського воєводства (теперішня Київщина, Чернігівщина, Полтавщина та частина Волині й Поділля);

2. На козацькій території не могло розташуватись польське військо, не сміли жити єзуїти та жиди, урядовцями могли бути лише православні шляхтичі;

3. Православна віра зрівнювалась в правах з католиць —

БОГДАН ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ

=====
ксю, а унія мала бути скасована;

4. Хмельницький був визнаний законним гетьманом, а на його утримання призначалося Чигиринське староство;

5. Митрополит Київський дістав місце в сенаті у Варшаві.

З цієї угоди ми бачимо, що козаки, духовництво й українська шляхта добилися певних вигад, але селянство мусило і далі коритися панам та підпанкам, які мали право повернутися до своїх маєтків. Замість самостійної держави, український народ дістав досить обмежену автономію. Не був тією угодою задоволений гетьман, та й польський сейм її не затвердив, мовляв, "забагато тим хлопам дали".

Православний митрополит, не дивлячись на угоду, не дістав місця в сенаті. Унія також не була скасована. Гетьман зі свого боку не повертав старих порядків на Україні і війська не зменшував. Відчуваючи недиристіть польських обіцянок, Хмельницький готувався до нової війни. З цієї метою він розвинув дуже жваві дипломатичні стосунки з сусідніми державами, шукаючи можливих спільників. Так, гетьман веде переговори з турецьким султаном та семигородським воеводою про військову допомогу на випадок війни. Молдавського господаря Василя Лупула Хмельницький примусив розірвати спілку з поляками та ввійти в спілку з Україною. Певність союзу зміцнювалась шлюбом старшого сина гетьманового - Тимоша з донькою господаря - красунею Розандою.

Поляки також готувалися до нової війни. Весною 1651 року почалася друга польсько-українська війна. Польський гетьман Каліновський перший напав на подільські прикордонні землі. Проти його виступив брацлавський полковник Нечай, але в бою під Красним він був забитий. Просуваючись далі на схід, Каліновський обложив Вінницю, але знаменитий полковник Іван Богун розбив військо Каліновського.

Головні сили воюючих сторін зустрілися біля містечка Берестечка. Завдяки кращій артилерії поляки нанесли українським військам значні втрати, і Хмельницький мусив оборонятися в укріпленому таборі. Під час бою союзні татарські загони залишили бій, а гетьмана силоміць захопили з собою. Провід над військом перебрав полковник Богун. Бажаючи врятувати хоч частину війська з артилерією, він наказав побудувати з підручного матеріалу греблю через болото й річку, що загороджувала шлях для відступу. Під час відступу ворог напав на табір, вчинилася паніка, і кілька тисяч козаків та озброєних селян положили там свої буйні голови. Після цього бою польська армія поволі посунула на Україну, зустрічаючи всюди завзятий опір з боку населення. Під Білою Церквою їх зустрів сам гетьман з добре озброєними полками. Тут замість бойових дій польська влада послала до Хмельницького делегацію для мирних переговорів. Услідком яких 28.9.1651 р. і була підписана угода.

Ця угода для України була ще тяжка, ніж Зборівська. До реєстру мало ввійти лише 20.000 козаків; під козацьким управлінням залишилось лише одне - Київське воеводство; гетьман повинен був відмовитись від спілки з татарами та не мав права

вести дипломатичні стосунки з іншими країнами, польські пани мали повернутися на Україну.

Обидві воюючі сторони не думали виконувати постанови цієї угоди. Уже 1651 р. почалася знову війна. Гетьман послав сина Тимоша на весілля в Молдавію з відділом війська. Знаючи, що поляки спробують напасти на нього, гетьман пішов слідом за сином з головними силами. Каліновський дійсно перерізав дорогу Тимошеві під Батором, але потрапив на сили самого гетьмана. Військо Каліновського було погромлено, сам він поляг в бою, а Богданові дістався весь обоз і 67 гармат.

Тиміш справді одружився на красуні Розанді і може дістав би молдавське господарство, як придане, але в бою під Сучавою він був тяжко поранений і помер. Так кінчилася мрія гетьмана про утворення великої України під булавою його сина і наступника Тимоша.

Під Жванцем гетьман ще раз погромив польські війська, що були під проводом самого короля Яна Казіміра. Наслідком цього були відновлені статті Зборівської угоди (23. 12. 1653 р.). Але й на цей раз Хмельницький не думав додержувати пунктів угоди, бо з Москвою закінчувалися підготовчі роботи для утворення союзної угоди. Він бачив, що власними силами не зможе перемогти Польщу, яка організаційно, територіально і кількістю населення була далеко сильніша від України. Покладатися ж на такого зрадливого спільника, як кримський хан, було небезпечно; протягом останніх війн він кілька разів своїм зрадництвом допоміг Польщі врятуватися від повного розгрому. Шукаючи могутнього і вірного спільника, гетьман почав вести переговори з московським царем Олексієм Михайловичем, пропонуючи йому прийняти Україну "під свою високу руку". На початку 1654 року прийшла до остаточного порозуміння. До Переяслава приїхала московська делегація на чолі з боярином Бутурліним. Тут і був укладений оборонно-наступальний союз. Згідно цієї угоди, Україна визнала над собою протекцію московського царя. Мода визнавати протекцію була тоді в цілій Європі, де королі визнавали протекцію німецького імператора. Гетьман і весь український народ присягнув на вірність своєму зверхникові - московському цареві. Головні пункти Переяславської угоди були такі:

1. Україна лишалася окремою республікою на чолі з вибраним до кінця життя гетьманом;
2. Керується вона на підставі своїх національних звичаїв і законів;
3. Вся адміністрація - від гетьмана до сільського писаря мала бути виборна;
4. Про вибір гетьмана лише сновіщалося царя;
5. Гетьман мав право встановлювати зносини з чужими державами (крім Туреччини та Польщі);
6. Україна могла мати 60.000 власного війська;
7. Московські люди не мали права жити чи служити на Україні без особливого на це дозволу;
8. Московщина та Україна мали спільно боротися проти всіх ворогів, починати й кінчати війну за спільною згодою;
9. Міщани і далі користуються магдебурським правом;
10. Українська церква підпорядковується Константинополь-

БОГДАН ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ

ському патріархові.

Дуже нерадо йшло українське громадянство на цю спілку. Полковник Богун, запорізький кошовий Сірко, а за ними Брацлавський та Уманський полки відмовилися пристати до цієї спілки. Духівництво присягло на вірність, "за союзами світа не бачучи". Досвідчені кращі люди України бачили, що між деспотичною Московією та вільнолюбивою українською республікою порозуміння не буде. Перше непорозуміння виникло під час підписання переяславської угоди: цар московський відмовився присягати на додержання умови, мовляв, "цар не присягає своїм підданам... вистачать його слова".

1655 р. почалась війна з Польщею, яка не могла примиритися з утратою України. Татари з союзників України стали її ворогами, воюючи тепер на боці Польщі. Українсько-московські війська зайняли майже всю Білорусь і частину Литви. На півдні українські війська дійшли аж до Львова. Поляки в цю небезпечну хвилину намовили московського царя підписати мир, обіцяючи йому польську королівську корону по смерті Яна Казіміра. За це цар обіцяв свою допомогу проти Швеції, з якою Польща в той час вела невдалу війну. Цар, не домовившись з гетьманом, підписав мирну умову з Польщею у Вільні 1655р. Цей факт, а також введення московського гарнізона до Києва (очевидно, для догляду над Україною) виявили справжнє обличчя московського спільника, і старий гетьман почав шукати інших союзників як проти Польщі, так і проти Москви. Йому вдалося створити коаліцію проти Польщі в складі Швеції, Бранденбургу, Семигороду, Литви, Молдавії й Валахії. Спільними силами їм удалося привести Польщу на край загибелі; навіть Варшава була зайнята військами коаліції, а козацький корпус ввійшов на Волинь, Поділля та до Галичини. Але незгода між учасниками коаліції та втручання інших європейських країн у польські справи звели ці початкові дії нанівець. Засмучений цим неуспіхом, старий гетьман помер 27 липня 1657 р. і був похований в рідному Суботові.

Смерть великого гетьмана перервала його організаційну діяльність. Багато важливих державних проблем ще треба було розв'язати, наприклад: встановлення кордонів молоді держави, врегулювання взаємовідносин між Запоріжжям та рештою українських земель, між козацтвом, шляхтою, міщанством, селянством і багато інших не менш важливих питань. Збудований Хмельницьким під час кривавих змагань державний лад відповідав потребам військового часу, але носив в собі і ряд хиб, які пізніше спричинили багато неполадок в українському житті.

Міжнародне становище України також не було міцним. Військові перемоги Хмельницького принесли йому європейську славу і зробили Україну осередком уваги європейської дипломатії. Дальша роль України в міжнародних відносинах зменшується чи збільшується тільки залежно від особи гетьмана.

ДЕРЖАВНИЙ УСТРІЙ ГЕТЬМАНЩИНИ

Українська держава, що її збудував Богдан Хмельницький, складалася з таких земель: на Правобережжі - Київщина, частини Волині і Поділля; на Лівобережжі - Чернігівщина, Полтавщина; на півдні - Катеринославщина (Дніпропетровщина) та частина Херсонщини з запорізьким осередком - Січ. Запоріжжя було складовою частиною держави з певним самоврядуванням. Територія держави ділилась на 16 округів (полків), а ті поділялися на сотні. На чолі держави стояв вибраний на ціле життя гетьман, в руках якого зосереджувалась влада військова, цивільна і судова. Гетьман мав владу більшу, ніж тодішній король Польщі.

Гетьман керував державою за допомогою Генеральної старшини (ніби ради міністрів). 1. Генеральний писар, що відав дипломатичними справами та завідував генеральною канцелярією і мав у себе державну печатку, яку прикладав до важливих державних документів;

2. Генеральний суддя (міністр юстиції), що відав судовими справами, які подавались на розгляд гетьманові (іх було звичайно два);

3. Генеральний обозний (міністр військових справ), відав військовими справами, артилерією, обозами, укріпленнями тощо;

4. Генеральний хорунжий (носив державний прапор), державний бунчучий (носив бунчук) і генеральний осавул - виконував різні функції з наказу гетьмана;

5. Генеральний підскарбій (міністр фінансів), відав фінансами.

На чолі округи стояв полковник і полкова старшина: полковий суддя, обозний, писар, осавул, які виконували ті ж функції, що й генеральна старшина. Полковникам підлягало населення полкової території в справах військових, судових та адміністративних. Полки поділялися на сотні (декілька сіл і містечок), на чолі яких стояли сотники та сотенна старшина, з такими ж обов'язками і правами, як і полкова старшина, тільки на меншій території.

Запоріжжя хоч і входило до складу українського війська, але мало свого вибраного вождя - кошового отамана з старшинами (кошовий писар, курінні отамани тощо). У військових справах запорізький кошовий визнавав зверхність гетьмана, але внутрішнє життя Запоріжжя користувалось повною автономією. Хоч в принципі козацька старшина мала обиратися на козацьких радах, але фактично по смерті Хмельницького гетьмани самі призначали і звільняли старшин. Через деякий час козацька старшина злилася зі старою українською шляхтою та, придбавши великі багатства, стала пануючим класом в Гетьманщині. Маючи в своїх рядах високоосвічених людей, з широкими політичними поглядами, українська старшинська верства була завжди носієм державного автономізму. З цієї верстви вийшли перші борці за право існування української мови і літератури: Котляревський, Гулак-Артемівський, Квітка-Основ'яненко, Куліш, історики: Грабянка, Величко, Маркович, Кониський, Бан-

тиш-Каменський і цілий ряд інших діячів українського культурного відродження.

Важливу роль в житті Гетьманщини відіграло духовництво. Все церковне життя на Україні підлягало владі Київського митрополита, який номінально визнавав зверхність Константинопольського патріарха. Священників і єпископів вибирали самі віруючі із числа найбільш достойних кандидатів, а вища духовна влада цей вибір затверджувала. Церковна ієрархія користувалася великим авторитетом серед українського народу. Монастирі та церкви були розсадниками освіти серед народу. Там знаходились друкарні, початкові, середні та вищі школи, лікарні для хворих та притулки для бідних вдів і сиріт. Всі більші міста України мали самоврядування на основі магдебурзького права. Менші містечка підлягали місцевим полковникам або сотникам. Селянство на початку існування Гетьманщини було вільним; в боротьбі з польським панством воно завжди виступало разом з козаками, отже, шаблею здобувало собі волю. Але, пізніше козацька старшина почала посягати на їх свободу, що викликало багато внутрішніх заколотів.

Такий, в основному, мав вигляд держава, яку створив Богдан Хмельницький.

Для зміцнення міжнародного становища України гетьман намагався в останні роки свого життя шукати таких спільників, які були б природними ворогами Польщі та Московщини. Такими спільниками були на заході: Семигород, Прусія, на півночі — Швеція; на півдні — Туреччина. З Москвою й Кримською ордом Хмельницький намагався жити в згоді, використовуючи їх для боротьби з головним ворогом України — Польщею. Цю політику продовжували і наступні гетьмани, борці за єдність і самостійність України — Петро Дорошенко та Іван Мазепа.

Характеризуючи постать великого гетьмана, ми можемо лише повторити слово польського, отож ворожого нам історика-Кубалі: "Була це людина з усякого погляду надзвичайних розмірів; вона настільки переросла людей навіть високоздібних, що переходила межі зрозумілого. Територія його влади мала майже звідусіль відкриті кордони. Війна, фінанси, державне господарство, адміністрація, зв'язки з сусідніми державами — все треба було створити, все лежало на його плечах. Нусив добирати і вчити людей, вникати в усі подробиці державної праці. А коли його військо не вмирало з голоду, коли він мав зброю, гармати, амуніцію, добрих шпигунів і зручних агентів, коли ніколи не бракувало йому грошей — то це його особиста заслуга".

Тому про Хмельницького народ складав пісні, бандуристи співали про нього думи; тимто і підноситься біля св. Софії в Києві могутня бронзова постать славного гетьмана.

Павло Ковалюк

Ми пройдемо крізь бурі

(Уривок)

...Знаю, часто дідусь мій виходить
До верби, за село, у степу,
Виглядає онуків з походу,
Удивляється в дальню путь...

А за обрієм гул канонади,
І навколо печалі розлив...
Знову ночі і дні без відради
На степи України лягли.

Гомонять береги придніпрові,
Верболози в тривозі шумлять...
Хтось голосить в зеленій діброві,
В сум глибокий вгорнулись поля...

Знов страждання, розпрати і сльози...
І пекучі у серці вогні,
І розбите життя кри дорозі,
І розтоптана воля з багні.

Та невже отак вічно це буде,
Невже край наш загине в пільмі?!
В кого серце живе ще у грудях,
Той хай скаже сьогодні: о, ні!

Той сьогодні хай груди розправить,
І, відкинувши сумніву твань,
Сміло гляне у вічі загравам,
Стане в бій без хитання й вагань!

Ще недовго, і греми ударять,
Сонце сльвом устане вночі...
Ми пройдемо крізь бурі й пожари
З словом правди на вістрях мечів.

...Хай же рідний дідусь мій виходить
За село, удивляється в путь,
Хай чекає онуків з походу,
Бо вони неодмінно прийдуть!

Йшов 1918 рік ...

Трохим летів попереду. Обличчя його було чорне, як земля. Великі світло-зелені очі блищали іскорками дикого захоплення. Довга шинеля, уся здірвалена кулями й шматками мін, безладно теліпалася на широченних плечах. Ще крок-два і, здавалося, шинеля зовсім зсунеться, впаде, а з нею, заплутавшись, впаде і Трохим Роженко.

-Трохиме! Трохиме! Трошка! - гукав йому ззаду Мотильков. - Підбери сукнину, бо звалишся! І на чортового батька ти з нею волочишся.

Дарма надривався Мотильков. Серед гуркоту гармат і свисту кулеметів його голос був подібний до сюрчання степового коника в грозу. В таку пору над вухом свисни - не почувеш.

Було вже під вечір, а бій не стихав. Стиснуті з обох боків, білі поспішно відступали, відстрілюючись. Захоплений тріумфальним маршем, Роженко гнався за противником.

-Вперед! Вперед, товариші! За волю, за землю, за владу робочих і селян! - несамовито кричав Трохим, вимахуючи в повітрі пістолем.

Десь гавкнула гармата, потім ще, ще ... Зовсім близько гупнули снаряди, розірвалися й ахнули. Земля здригнулася, тріснула й шматками полетіла вгору. Куці зеленої пшениці комашинками затремтіли в повітрі ...

Трохим похитнувся і впав. Одразу відчув, як чимсь пекучим шпигнуло в плече. Гарячим струмком бризнула спід сорочки кров. Болісно скривившись, підібгав голову під закривавлені груди, застогнав. В стомленому мозкові промайнуло: "підстрілили гади... А зупинятися не можна. Ні на хвилину, ні на секунду... Ні. Вперед, лише вперед. За волю, щастя, за народ ..."

Напруживши всі сили, затуливши глибоку рану полою побитої шинелі, пересильюючи пекучу біль і втому, Роженко повз

=====
далі, далі ... вперед, вперед ...

На озимих зелених хлібах багровіла кров.

Лише тепер Мотильков збагнув, що між бійцями не стало Трохима. Оглушливі вибухи гармат розрізали їх. Але де він? Відстав, чи надто забіг? А може ... Ні. Мотильков не йняв віри, щоб Роженко був убитий.

-Трохиме! Трохиме! Трошка!

Тихо. Хоча б шелеснуло де. Замовкли гуркоти гармат, припинили кулемети. Глухо, порожньо, пусто, як у бочці. Так буває після буревію. Все замовкне, притихне, причаїться, а потім знову оживе, загомонить, розправиться.

Ожило і Чистякове поле після битви. Тут і там заворушилися люди в сірих шинелях і в зелених френчах, здорові й кволі, ранені, підбиті; заіржали заблуджені коні, зарипіли вози. Тільки Трохим лежав не ворухачись. Принавши обличчям до землі, ловив губами вечірню росяну траву. Хоча б крапельку води ковтнути, одну однісіньку росинку і то б легше стало. Спрага давила й пекла в горлі, а в голові ш-ш-ш-ш, .. гу-у-у-у... Шумить, гуде. Темно в очах.

А серед поля все ще голос чийсь благаюче кличе?

-Трохиме! Трохиме!

Чи й справді хто гука, чи так вчувається. Трохим підводить голову, озирається навкруги, хоче обізватися голосно, дужо, а виходить хрипіння одне:

-Я... Трохим Роженко... Сюди, сюди... Ось тут...

Ворухаються хліба, тихо шумлять молоді листочки. Дужче, дужче. Шум наближається, більшає, росте. Ось зовсім недалеко почулося "кахи" і знову голос: - Трохиме! Тро...

Знову тихо, і знову шум хлібів. Хтось іде. Роженко почув, як чийсь важкі кроки гупнули біля нього.

-Стьопа, Мотильков, ти? - ледве-ледве ворухнув устами Трохим.

-Я, Троша. Як же ти не вберігся? Казав, не прися під вогонь.

Мотильков нахилився над безсилим Трохимовим тілом, перев'язав рану, дав напитися з фляги води, потім взяв на руки й поніс полями.

-А шинеля? ... Шинелю візьми, Стьопо.

Шинелю? - здивувався Мотильков. - Та на чортового біса вона тобі, ота ганчірка. Народ гине, а він за шинелею ски - глить. Дивак!

-Ні, ти візьми шинелю, - наївно, зовсім уже по-дитячому просив Трохим. - Знаєш, то не проста шинеля... Бачиш, в пробоїнах уся.

Мотильков повернувся, взяв шинелю, перекинув її через плече й поволі зник у бур'янном, де починалася левада, а там і село Лебедівка.

На заході займалися зорі ...

.....

2.

Такого літа лебедівці ще не бачили. День-крізь-день сонце, спека, духота. Вже поля порижіли, а подекуди й зовсім вигорі-

ПРОДАНА РЕВОЛЮЦІЯ

ли, а дощу все не було та й не було. Закурився селяни. Одного такого дядь до Лебедівки приїхав уповноважений з обкому партії. Хоч ніхто й не здогадувався від чого по-чутти щось нового, цікавого, життєвого, але ж із залубу зій-шлося повно людей. Приїшов на мить Трохим Роженко. Уночі машини, що підключилися до комунізму, виїхали серених дів-людиця, низька й присадкувата, з кривим, як кавун, поголе-ним обличчям. Темносиній шевітовий костюм гарно сидів на жіночому тілі, а на голові глянцюватим стирчав чорний каше-мір. Вона зійшла з машини. А може й не з машини. Дивлюсь на неї. Немає лебедівки майже не бачили, тільки пле-чима їй і вгадали. Це не до Лебедівки було. Увійшов же він в обком партії уповноваженого зустріло сільське начальство: голова місцевого совету Вікентій Онікійович Соболю, секре-тар партійної організації нечисто Товстопуза, жінорк Мотря Сидорівна Прядка. Всі вони заздалегідь розпорядилися при-чепурити клубне приміщення, підмазати стіни, помити підлогу, розставити столи й ослони, а го-вню, поціпляти на стінах портрети партійних діячів: Сталіна й Гагановича. Бехай, бачить ж уповноважений, як весело в Лебедівці.

Коли обкомівець увійшов до помешкання, всі присутні встали з голосним "ура" та бурхливими оплесками зустріли гостя. І тут не обійшлося без старання Товстопуза й Собо-ля. По всіх кутках залі розмістили вони своїх активістів і наказали: "Як увійде, кричіть ура і аплодуйте. Знаєте, демо-страція відданості партії і урядові". І вони аплодува-ли. Не аплодував лише Трохим. Він стояв біля стіни, аж геть на задньому плані й, зіпершись на підвіконницю, замислено ди-вився на портрети, квіти, на всю ту клубну бутафорію. На мить Трохимів погляд зупинився на обкомівському товстяку. "Щось знайоме. Десь бачив"... А коли уповноважений почав промовляти, Роженко скрикнув:

-Ствопа! Степане! Товаришу Мотильков!

Мотильков не чув. Запалений промовою, він піднесено жес-тикулював руками.

-Товариші! Ми повинні всіма силами кріпiti нашу країну, нашу соціалістичну державу. Для цього державу потрібен хліб. З вас належить в рахунок державної хлібозаготівлі не багато-то. 10.000 пудів.

В натовп наче сірник хто кинув. Вся зала спалахнула, за-шуміла, загула.

-На ортового батька нам вада держава, коли їсти нічого.

-Як же ж то по-вашому - десять тисяч, коли в Лебедівці всього сто дворів зосталось. Та це ж по сто пудів на двір. Зглязду з'їхали наддубки.

-Де ж того хліба взяти, коли поля всі вигоріли! Хіба ж не бачите, повилазило?

-Тобі добре, до пузо наїв, чортів песиголовець, а тут жи-воти поїдтягаю. То й розплачуйся сам.

-Сам розплачуйся! Сам!... - пидав чийсь голос аж ретель знадвору.

-Не дамо, не можемо! Бехай виш! - крикнув той.

Лийсь дядько з чорними вусами й козацькою чуприною ви-ліз наперед й тикнув палицею в бік уповноваженого:

-Так оце ж він і сам вищий. Хіба ж не бачите голова яка?

=====
Як у хівріноі, вибачте, годованоі свині.

В натовпі почувся сміх і регіт, і шум ще більше зріс. Тут і там почалися сперечання, доводи й погрози. Хтось прилюдно висякався й сплюнув, згадав матір і свою нещасну душу. Демонстративно вийшов геть.

Мотильков не сподівався на такий вислід зборів. Адже він одержував від Товстопуза рапорти, що в них все гаразд, все добре. А тут на тобі, як наковальнею по голові. Змокрий від поту, він швидко надів капелюха і ще швидше вискочив з будинку. А натовп все ще шумів, стугонів, як море в бурю.

Біля машини Трохим наздогнав Мотилькова.

—Стюпа! Товаришу Мотильков! Чого ж не признаєшся?

—Мотильков кліпнув очима.

—Роженко?

—Авже ж. Трохим.

Мотильков байдуже поздоровався з Трохимом, слабо потис йому руку й запропонував:

—Сідай, прокотимось разом.

—Дивись, як може розжиріти людина. На війні був, як зачухане поросля, а тепер — справжнісінький кабан, — подумав Трохим і тут же відповів: — Ні, не хочу.

ПРОДАНА РЕВОЛЮЦІЯ

-Чому?

Роженко пильно подивився на Мотилькова. "Ще й питає - чому. Тут народ проти влади стає, бунтує, а він - сідай прокотимось. Отак ви й революцію прокатали, дурисвіті..."

А втім Трохимові від душі захотілося з старим другом поговорити і він згодився на поїздку.

Машина фиркнула, загула й швидко покотила по закуреній дорозі. Роженко заговорив першим:

-Чому ти покинув людей?

-Яких?

-Та в клубі. Треба б було вислухати їх, поговорити, порадити...

Мотильков махнув рукою.

-Пустий номер, Трохиме. Тут ніякими порадами й розмовами не втепеш. Треба силою брати. Знаєш, те що ми здобували в революцію 17 року й пізніше, то лише початок, половина справи. Щоб докінчити її, боротьбу треба продовжити. Боротьбу проти класу багатих, проти буржуазії. Без її ліквідації соціалізму не збудувати. Те, що зараз селяни бунтують, "юрунда" така в них психологія, все собі, для себе. Прийде час і хліб буде у них взятий, хочуть вони цього, чи не хочуть... Ми, большевики, в ім'я своїх ідей повинні ставати й перед жертвою хоча б своєї матері...

-Але чому ти вважаєш за буржуазію, за нетрудовий клас людей, які своїм чесним трудом нажили собі добро. Який же з мене, по-твоему, буржуй? Або візьми Миколу Струганенка. То ж голяк голяком. Після революції одержав землю, потім, упривав на ній, розбагатів. А тепер його тягають, податками та різними взятками збивають. Невже ж ти думаєш, що всі оті люди, що підняли тебе в клубі на гвалт, буржуазія? Та так можна весь народ перекалічити, по-вашому. Ти кажеш - сила. Силою й дурень може взяти, як уся сила у влади, у верхівці. Боротьбу продовжувати... Але проти кого? Проти народу?...

Мотильков уже не слухав. Він байдуже кудись дививсь крізь автове віконце, потираючи спітніле від спеки чоло.

- У вас і буфету, мабуть, нема? - перевів на інше Мотильков.

- Нема. Хочет, до мене заїдемо. Я тебе почастую власною наливкою. Гаряд, що хоч цього добра досить. Повна діжа сирівцю стоїть.

За чверть години Мотильков був у Роженка. В невеличкій, але чепурній хатині, біля печі поралася трохимова дружина Марта. Побачивши гостя, вона кинула рогац і заходилася підмітати долівку.

-Ой, лишенько! - по деякій павзі заклопоталася Марта. - В мене ж і столи не застелені. Парасю! Парасю! - гукнула вона до старшої дочки. - На підмети, а я хоч столи по-застеляю. І хто б це міг до нас з таких начальників?...

Парася хутко зіскочила з лежанки й кинулася мести. Заме цієї хвилини й переступили поріг Трохим, Мотильков та шофер.

-Здравствуйте у вашій господі! - привітався Мотильков.

-Здравствуйте, - відмовила Марта й засоромилася. - Ви -

ПРОДАНА РЕВОЛЮЦІЯ

бачайте, що в нас таке в хаті. За роботою й чистоти не доглянеш.

— Нічого, нічого. Під столом — не важно. Аби на столі було що, — спробував жартома висловитись Мотильков.

— О, коли б то на столі було, — скаржилася Марта. Третій день ось хліба не пекла. В сусідів позичаєм до обмолоту.

— Кинь, Марто, — встряв Трохим. — Побіжи мерцій півліт — рівки принеси. Такий гість. Не забув же, Степане, пити?

— Мотильков, всівшись з шофером на дивані, що проти стола, тільки крякнув, наче б то хотів підтвердити, що ні, не забув.

Марта швидко повернулася з горілкою, збігала до сусідки по хліб, накраяла гостям огірків, баклажан та цибулі і запросила гостей до полудня.

Після першої та другої чарок Трохимові вільніше розв'язався язик.

— Ні, не такого життя я сподівався, Степане. Не такого. Ти от по дорозі говорив, що в ім'я ідеї большевики не повинні шкодувати й матері. Але в ім'я якої ідеї, скажи? Га? Що то така за ідея? Воля? Свобода? Щастя? Але ж де все те? Народ завжди жертвував і жертвує. Матерями, дітьми, батьками... Це правда. Але ж в ім'я самого народу, життя, щастя народного. А ми? Жертви на жертвах, а щастя — ні крихти. Одні муки, ну жда та злигодні. По-твому, по-большевицькому, виходить так, що ми самі себе, як звірі, як собаки, гриземо, ріжемо, скубемо, а життя — нема.

Трохим на хвилину замовк, жилавою долонею правої руки провів по блідому обличчю так, наче б там муху хотів зігнати, а потім знову заговорив. Слова його були гучні й різкі, тремтячі. Хоч яке черстве було серце в Мотилькова, все ж він зрозумів, що ті Трохимові слова йшли аж геть десь з самої глибини його серця.

— Невже ж ти думаєш, що я ворог соціалізму? Ні. Не ворог! Але ж не бачу я соціалізму. Замість нього розорення, насильство, грабїж. Який же то в біса соціалізм, коли ось я сиджу з тобою, розмовляю, а думка моя в ЦК. Не ти, шофер твій, не шофер, жінка, не жінка, дитина на батька до карних органів донесе, продасть... То це по-твому життя, воля, соціалізм?...

Мотильков перекинув чарку, чвакнув широкими щелепами й кивнув головою.

— Кинь, Трохиме, філософію розведить. Я так думаю — навіщо тобі ота політика? Миви, пристосовуйся, як зможеш краще. От ти дурень, як я бачу. Та з твоїми революційними заслугами можна в ЦК сидіти й медом обливатися. А ти в село вдарився, засів, захряс та й людей каламутиш. Чому до партії не пішов? Га?

Роженко гірко посміхнувся.

— Ха! Партія! Та в тій партії олії шахраї сидять. Візьми ти нашого Товстопуза. То ж справжнісінький шахрай, вічний п'янюга. А, бач, вліз, всунувся до партії — подохне, як муха, бо до роботи нездатний. Такому й партія, держава дорогі, бо вони його годують, держать на світі. А скажи, яка державі користь з таких. Та путаща б держава давно б таких мітлою під задницю. А воно ні. Бо Товстопуз шкуру добре може дерти. Не лежить моя душа до

тієї партії... Не можу...

Пізно ввечері Мотильков покинув Роженка. Провожаючи, Трохим хотів попросити Мотилькова, чи не влаштував би він щонебудь в обкомі, щоб з нього податки скинули або хоч зменшили, щоб план хліба укоротити, та завагався. Хіба цей пузир що зробить? Йому б тільки горілку дудлити та на легкових літати. Зрештов, коли б він і зробив що, то це ж лише для нього. А решта? Як же решта лебедівців? Ні, нехай іде до біса. Якось то воно буде.

І Мотильков поїхав.

3.

Трохим порався на току, коли до нього зайшов Соболю.

-Працюємо?

-Аток. Молотити збираюсь.

-Добре. Дуже добре. А то знаєш, Трохиме Васильевичу, за вами боржок? - улесливо, як сука, заїжджав Соболю.

-Який боржок?

-Хлібець державі.

-Ти скажи, чи собі вистачить, - з досадою сказав Трохим, з усієї сили гепнувши заступом по землі. - Бачиш, який горілий колос. Зернятка по просо.

-Та бачу, не прикидайся. Собі, все, ви, ій-Богу, Трохиме, егоїст. Усе на приватне, капіталістичне закидаєте. А ще революціонер. Героєм, каже, був. Контра, а не революціонер.

Ті слова в піт кинули Трохима.

-Негіднику! Як ти смієш глумитися. Та ти, блощице, у баби під підтичкою був, коли я воював. А тепер-егоїст. Коли б всі були такі егоїсти, то ви не ходили попід дворами та не циганили хліба державі. Самі б здавали. При нашій землі й народові нашому весь світ можна в хлібові скупати. А в нас собі нема. А все через таких, як ви, дармоїди. Залізли до влади, присмокталися, як п'явки, та й п'єте кров людську. Ну, чого ж новчииш? Ба, кроти нічим. Бо правда очі коле. Нема хліба. Не дам. Забирайся звідси по-доброму й не муч мене видом своїм поганим.

Соболю приружив ліве око, вже й до того присліпувате, ехидно хікікнув й подався з подвір'я, кинувши:

-А все таки даси. Брешеш, даси!

Через тиждень до Роженків зайшов сільський виконавець Петро Лопух.

-Гей, дядьку! - тарабанив Лопух у хвіртку.

-Чого? - обізрався з вікна Мартин голос.

-Трохима Роженка до сельсовету кличуть.

Марта аж ойкнула. Після останніх сварок з Соболю та Мотильковими вона давно чекала якогось нещастя. Того й ждала, того й сподівалася, що не сьогодні - завтра покличуть, а там і пропай, Трохиме.

З совету Трохим повернувся журний та невеселий.

-Ну, що там? - тривожилаь Марта.

-Що... Хліб щоб віз. Ще 40 пудів накиннули.

Марта схрестила на грудях руки. Невже ж то милості нема.

у тих власників? Серце затіпалося в грудях, а очі забли-цали слізьми. Марті здавалося, проте, що тут не стільки вже Товстопуз та Соболев винні, як сам Трохим. Ну нащо ж треба було Трохимові заїкатися з начальством? То ж таке вже в світі водиться, — корися, слухай начальство, підчиняйся йому, підмазуй. А не підмажеш, не покорися — пропаца річ. Не дарма ж говориться: покірне телятко двох маток ссе.

— Назала я тобі, Трохиме, — шичитувала Марта чоловіко-ві, — не сварися ти з тими диками. Заїдять, зженуть зі світу, прокляті ...

Трохим мовчки вийшов з хати, нашвидку застріг коняку й кутко виїхав з подвір'я, ні слова не сказавши жінці.

Всю дорогу Роженко підганяв коня, раз-пораз цьвохав ба-тогом, нокав і думав:

— Швидше! Швидше! Тільки б швидше до району. Розказати їм все, все, як боровся, як помирав, як кров'ю омивав і як те-пер глумляться. Некай розберуться, чия правда, хто винуватий. Некай отих задриняців Соболя й Товстопуза приборка-ють...

За годину Трохим був у кабінеті голови району.

— Розумію, але... Допомогти нічим не можу, — вислухавши Трохима сказав голова. Всі ми вмирили в революцію, всі. Не можу... Нічим не можу допомогти. Завдання державне, і ми повинні його виконати. Умири, а виконай. Розумієш?..

Роженко намацав рукою на столі кашкета, якимось безладно насунув його на голову, ззяв у кутку батіг і вийшов геть, навіть не попрощавшись. Образа й гнів, невимовна лють і ра-зом некучий жаль стиснули його серце й кинули по тілу цілу купу п'явок. І йому здавалося, що ті п'явки глибоко вплилися в його організм і смокчуть кров, п'ють сік. Ось вони добрали-ся до давньої рани, і загоєне тіло знову роз'ятрилось, запек-ло, защеміло, Умири, а виконай! — довбало в мозку. Скільки ж можна виконувати, коли сама дума зосталась, та й та обсмика-на, обірвана, як ганчірка. То невже ж це таке життя завойо-увалось кров'ю?

— До ж, хліба в мене нема, — сказав Роженко у сільському советі. — Пудів з п'ятдесят найду, а більше... Ні, стільки на всьому полі не було.

А Соболев з Товстопузом, з наказу згори, вже на неділю й торги призначили. Серед списку тих, що мали розпродуватись, стояло й господарство Трохима Васильовича Роженка.

Марта цього дня сиділа на призьбі з Парасею та Насту-сею й, наче ждучи смертного вироку, тихо молилась до схід сонця. А Трохим прибіг з совету, метнувся до хати, відкрив скриню і довго там копирсався. Потім витяг звідти шинелю, щось сунув до кишені й знову побіг до майдану, де мали від-буватися торги. Народу було мало, та все ж Соболев почав:

— Іван Семенович Дуб. Продається все майно.

— Микола Герасимович Струганенко. Продається хата.

— Трохим Васильович Роженко. Злісний нездавець хліба і, крім того, антисоветський елемент. Продається хата, скриня, ліжко ...

Соболев не дочитав. На трибуну зіскочив Трохим Роженко.

Натовп приїшк. Лебедівці побачили Трохима з пістолем в руках і в тій самій шинелі, в якій він повернувся з фронту. Майже дванадцять років не бачили вони Роженка таким. А це знову пістоль, шинеля... Перед лебедівцями виплили жахливі роки революції, війни, коли батьки, матері й діти вмирали й гинули. І знову гинуть...

Роженко рвучко штовхнув рукою Соболя, змахнув з плечей шинелю й високо потряс нею в повітрі.

- Хата... скриня... ліжко!.. - закричав Роженко, і очі його загорілися люто, дико. А про шинелю забули? Як же це ти про неї забув, падлюко? - тикав шинелю під ніс Соболеві. - Натє, продавайте! Дорого не візьму - квартиру горілки, щоб напоїти тебе й Товстопуза. На, товаришу голова, бери! Чого ж стоїш? Бачиш, ще кров горить на цій шинелі. А ти продаєш. Волю, революцію, життя продаєш, гадюко! Все, все розпродаєте, мерзотники. До цурки, до нитки. А чим же жити будемо?

Народ заворушився, загомонів, хитнувся.

- А чим же жити будемо? - заклекотів майдан.

Соболь і Товстопуз, що стояли перелякані на трибуні, скориставшись з замішання, потайки зникли серед натовпу й подалися, як сполохані вовки, попід дворами. Трохим стояв на трибуні й реготав:

- Го-го-го-го, погань нещасна! Тікають... Глянь, як дремунули. Як щури. Куди ж біжете, падлюки? Куди? Щоб потім знов прийти і шкуру дерти? Стійте, душителі! Стійте!

Над майданом вибухнув постріл. Соболь спіткнувся, схопився обома руками за груди й впав. Товстопуз рачки поповз за тин...

Увечері до Лебедівки приїхали озброєні вершники. Трохима Роженка й інших заколотників села взяли, зв'язали й повели битими шляхами.

Зі сходу насувалася велика чорна хмара. Десь далеко-далеко прокотився грім, гучно і тривожно, як дзвін, що кличе на сполох. Зза чорного лісу вискочив вітер, війнув метнувся по скошених полях, піднявся й розлючений побіг околицями села, заскавчував. А за селом, при дорозі, стояла Марта й, ридаючи, ломала руки. Міцно вцепившись за материну руку, маленька Настуся кричала матері:

- Мамо! Мамо! Чого ви плачете? Адже татко ще повернеться!

Я пішов до бою

Пам'ять мого краю пробудила знову
Спогади про тебе — дівчину чудову...

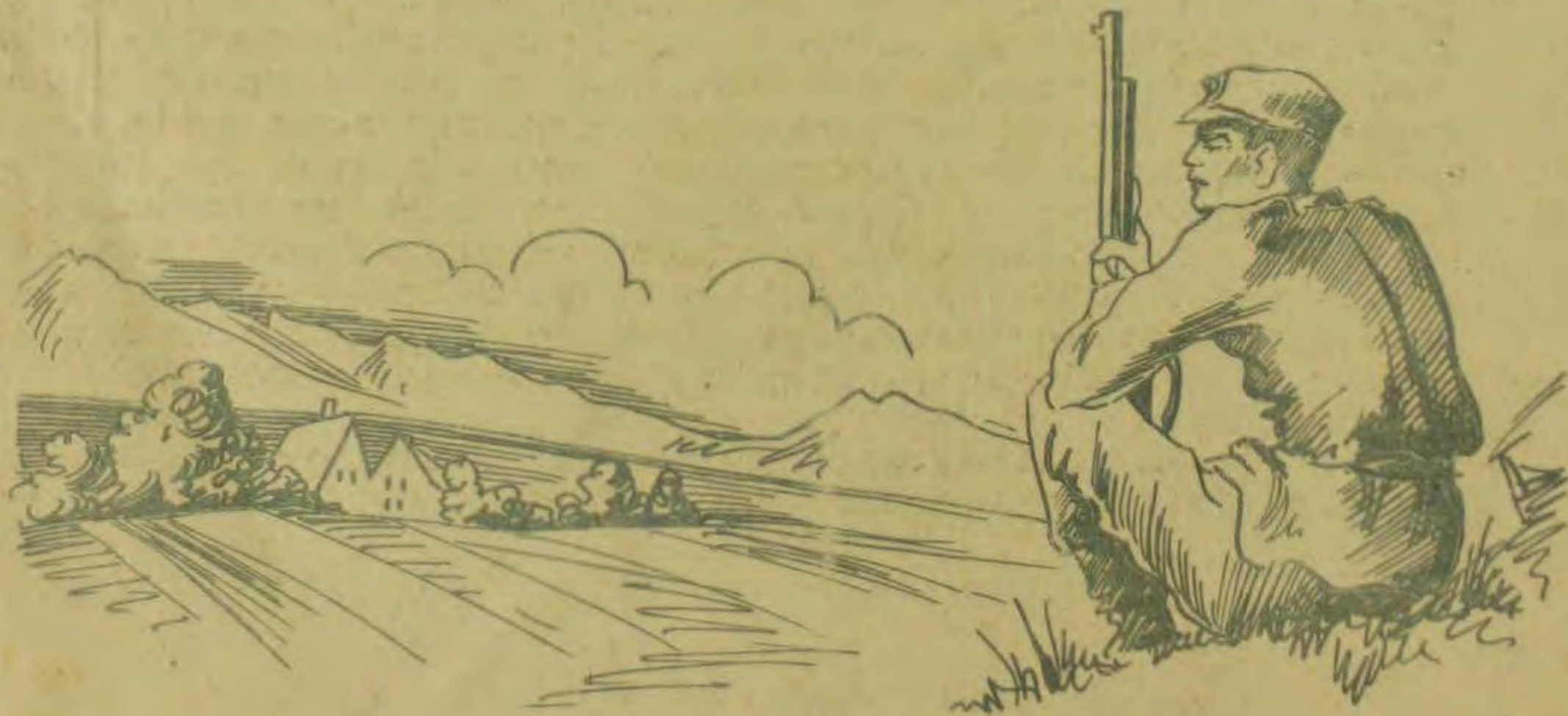
Наливалось жито, я ішов до бою...
Стільки пережито мною і тобою.

Стільки було горя і зітхань і муки
У той час тривожний зустрічі-розлуки.

Так воно виходить, так уже судилось,
Я ішов до бою, ти сама лишилась.

Може ж моя пам'ять свіжа ще дівоча
Збудить про Олеся спогад серед ночі.

Може пригадаєш перші в небі грози...
Я ішов до бою...десь шуміли лози.

В таборах українців- добровільців

Різні життєві шляхи пройшли ці люди... Значна частина їх – це молодь, що виросла або й родилась за часів жидо-більшевицького панування; інші доходять вже до середини свого життя; а багато й зовсім літніх людей. Тимто й зовнішньо й внутрішньо ці люди складають досить строкату групу; різна освіта, виховання, життєвий досвід, різні погляди на життя. Але вже трохи ближче знайомство з ними дає змогу легко пізнати те спільне, що об'єднує цих людей – це любов до своєї батьківщини і ненависть до її гнобителів – жидо-більшевиків.

Ми детально познайомилися з життям добровільців, які перебувають в таборах для інвалідів війни. Це люди, які або зовсім вилікувались від поранення чи хвороби, або потребують амбулаторного лікування, а також такі, що чекають на забезпечення протезами тощо та на правове оформлення їх, як військових інвалідів.

Як в питанні матеріального забезпечення, так і в питанні правовому – всі вони зрівняні з німецьким вояком. Тому не дивно, що на запитання: "як поживаєте" можна почути таку відповідь: "Як бачите. Імо, відпочиваємо, читаємо, вчимось, але все це набридло".

Далі можна й не давати запитань, відповідь надходить сама:

–Ось вже 6 чи 9 місяців живу в таборі, відпочив, одержав все необхідне, а сиджу. Я міг би працювати, бути корисним, а не сидіти тут без діла.

У цих коротких словах видно всю працюовиту натуру наших людей. Вони незадоволені з бездіяльності, прагнуть до праці, до корисного прикладання своїх сил, хоча б і не повноцінних. Але працю, цілеспрямовану діяльність, службу в ім'я прославленої мети вони вважають перш за все і вище над усе. Цього не треба забувати. Виняток можуть складати одиниці чи десятки, а вся маса наших людей відзначається працюовитістю, вірою в свої сили, здоровим оптимізмом та природженим, часто колючим гумором. Те, що сторонній людині може здатись за безтурботність, насправді має інший зміст. зовнішній вигляд безтурботності приховує за собою здорову, урівноважену натуру, життєрадісність, оптимізм, що властиві лише людям з здоровим духом.

Як тільки закінчиться робота по самообслуговуванню і настане вільний час, в таборі починаються співи. Цілими го-

В ТАБОРАХ УКРАЇНЦІВ-ДОБРОВІЛЬЦІВ

динами лунають чудові українські народні пісні, прекрасні мелодії яких, то веселі то сумні, викликають у слухача образи з минулого його батьківщини, примушують сильніше битись серце. В цих піснях, ніби в дзеркалі, відбивається і героїчне минуле нашого народу, і весела гумористична його вдача, і любов і туга за батьківщиною, і глибина української натури.

Вояки люблять свої пісні, свою культуру, — ці надбання рідного народу. В таборі є хорівий і драматичний гуртки, які допомагають весело і культурно провести дозвілля.

Останнім часом розв'язалось також питання щодо праці. Багато колишніх вояків уже поїхали на різні роботи: частина знайшла застосування своїх сил на селі, де наші люди можуть ближче познайомитись з системою ведення сільського господарства в Німеччині; інші поїхали на фабрики й заводи, де в процесі роботи вони дістануть якусь вузьку спеціальність; багато з них також працюють в табірних майстернях, набуваючи практичних знань з різних ремесел, стаючи кравцями, шевцями тощо.

Зроблено все можливе для забезпечення культурного відпочинку добровільців. Кожний табір має свою бібліотеку, яка регулярно поповнюється з фондів центральної бібліотеки табору Вустрау. На кожного добровільця припадає від 5 до 8 книжок. Бібліотеки мають багато художньої та наукової літератури, що дає можливість кожному з них, крім приємного проведення часу за читанням художніх творів, також підняти свій загально-освітній рівень. Бібліотеки обслуговуються самими добровільцями. Для більшої популяризації цікавіших книжок переводиться ряд заходів: ознайомлення з їх змістом, вивішування списків цих книг, рекомендація окремих книжок і т.д. В таборах організоване навчання. Українці, які довгий час були ізольовані від Європи та мали про неї неправильне уявлення, що створювалось большевицькою пропагандою, з цікавістю і жадобою накинлись на все нове. Вони цікавляться життям робітників і селян Великої Німеччини, організацією народного господарства та праці, системою соціального забезпечення та рядом інших питань. Багато з них старанно вивчають німецьку мову. В кожному таборі є радіоприймач, і кожна радіопередача викликає жваве обговорення. Добровільці регулярно одержують газети, які читають з великим зацікавленням. Не менше одного разу на тиждень влаштовуються спеціальні огляди газет і радіоповідомлень.

Запити добровільців надзвичайно різноманітні. Багатьох з них цікавить досягнення хемічної промисловості Німеччини, особливо синтетичне виготовлення різних речовин, як, наприклад, цукру з дровосини, виготовлення штучних тканин, одержання бензину та іншого пального з кам'яного вугілля тощо. Взагалі всі ці і подібні до них теми викликають великий інтерес. Дехто спочатку, наприклад, не хотів вірити, що цукор, одержаний з дерева, не гірший, а навіть кращий від цукру, що його виробляють з цукрових буряків, і що, крім того, цей синтетичний спосіб одержання цукру значно простіший і економічніший.

Особливе зацікавлення викликає лекція на тему: перероб-

В ТАБОРАХ УКРАЇНЦІВ-ДОБРОВІЛЬЦІВ

=====

ка вугілля в рідке паливо. Один із слухачів, після прочитання цієї лекції, резюмував її так: "Виходить, що поки є вугілля, завжди можна одержати в необмеженій кількості і бензин та інше пальне, а нам ще в 1941 році політруки говорили, що в Німеччині вже нема бензину, стоять мотори і т.д." Брехливість цієї большевицької пропаганди очевидна. Для спростування цієї брехні навіть не потрібно витрачати слів: факти самі спростовують її. І ці факти щоденно розбивають жидо-большевицьку пропаганду, яка, не маючи почуття міри, все більше й більше заплутується в своїй брехні.

Часто приїздить хор Східного Міністерства і влаштовує в таборах концерти. Добровільці мають також своїх здібних розповідачів, виконавців художнього читання тощо. Особливою увагою користуються народні перекази, що їх оповідають старші віком і життєвим досвідом добровільці. Ночами в кожній кімнаті, ще довго після відбою, можна чути розповідь одного з вояків. В кімнаті стоїть мертва тиша і лише притамоване, обережне дихання показує, що вояки не сплять, що вони уважно слідкують за ходом картин і подій, які розкриває в своїй розповіді оповідач.

Коли на дворі стоїть чудова погода, перевагу віддають витівникам — організаторам різних розваг.

— Той, хто не вміє розважатися і добре сміятися — не вміє і воявати, — говорить 50-ти літній вояк К.Л., син і зять якого і зараз перебувають у лавах Українського Визвольного Війська.

Так живуть наші добровільці в своїх таборах.

І.Г.

Катт Лютує

Жахливі часи переживає тепер Україна. Ще ніколи, не зважаючи на свою довгу, так багату трагічними моментами історію, наш народ не знаходився в таких тяжких обставинах, як зараз. Одвічні вороги України Польша, Москва та ін. кров'ю заливали й усівали кістками нашого народу її його широкі лани, грабували і пљундували його багатства, нажиті в тяжкій праці. Цілі райони залишались пусткою, на багато кілометрів не видно було живої душі. Але всі ці колишні лиха і нещастя не можуть іти ні в яке порівняння з тим, що творить зараз на Україні жидо-московський більшовизм. П'яний і збожеволілий від крові, ніби хижий звір, він накинувся на невинних мирних людей, намагаючись знищити, стерти з лиця землі все, що є українське. Сьогодні, як ніколи, весь наш сорокап'ятимільйонний народ стоїть на межі повного винищення, повного розпорошення і ліквідації його, як нації.

З самого початку існування більшовизму, як форми влади, українці зустріли його вороже. Всі ми пам'ятаємо участь України в громадянській війні, коли наші батьки і брати героїчно боролись проти більшовизму. Советська система була нав'язана Україні силою, проти волі та при жорстокому опорі нашого народу. Б о л ь ш е в и з м — я в и щ е ч у ж е і п р о т и п р и р о д н е к о ж н о м у у к р а ї н ц е в і. Тимто вся політика советської влади за 23 роки її окупантського існування не зустрічала відгуку і підтримки в українському народі, а навпаки — засудження і найрішучіший опір. Правда, цей опір, завдяки жорстокому терору, переважно носив пасивну форму, але часто він доходив до активних дій, до відкритої боротьби з більшовизмом.

З початком війни 1941 р., коли советські орди під ударами залізних німецьких когорт почали залишати окуповані ними території, український народ виразно визначив своє місце в цій велетенській боротьбі народів. Україна цілком певно і недвозначно стала на бік Німеччини, а її кращі сини-добровільці пішли на війну проти московського жидо-більшовизму. В ході всієї теперішньої боротьби український народ був вірним союзником Німеччини, пославши мільйони своїх синів та дочок на працю до Німеччини, а також добровільців на фронт, підтримуючи водночас всі заходи і міроприємства німецької влади на зайнятій території. Тимто більшовики оголосили українців "зрадниками батьківщини", "ворогами народу", засудили їх на цілковите винищення, на фізичну смерть. Виконання цієї жахливої програми більшовиків не відкладають до закінчення війни, а проводять зараз, намагаючись задовольнити свою садистичну жагу крові

вбивством і катуванням мільйонів ні в чому невинних жінок і дітей.

Не можна сказати, що большевики добре ставились до українців ще і в довійськовий час. Навпаки, українці зазнали найбільше жертв, вістря жакливого большевицького терору було спрямоване завжди проти українців. Хто, як не українське селянство за опір насильницькому проведенню колективізації одержувало назву "куркулів" і цілими мільйонами висилалось на Соловки, в сибірську тайгу, на будівання різних там біломорсько-балтійських каналів, забайкальських залізниць тощо, де від нелюдських умов праці та знущань вони майже цілком загинули. А голод 1932-33 рр., спеціально утворений большевиками, коли загинуло біля 7 мільйонів українців, в катівнях НКВД повністю знищений цвіт нашої нації — її інтелігенція. Взагалі, щоб перерахувати всі кривди, що їх вчинили большевики українському народу, необхідно написати цілі томи. Однак, всі ці кривди і злочинства бліднуть перед тим, що роблять большевики зараз і що планують вони зробити в майбутньому — після закінчення війни.

Я хотів би поділитись з читачами тими враженнями і спостереженнями, що я їх дістаю, перебуваючи недавно по той бік фронту. Я жив в Кам'янець-Подільській окрузі і весною, під час большевицького наступу, не встиг евакуюватись. Незабаром я був мобілізований до Червоної армії і мене зараховано до Житомирсько-Кримсько-Луцького ордену Богдана Хмельницького гвардійського корпусу. Треба сказати, що мені надзвичайно повезло: я був мобілізований передовими частинами, ще до приходу НКВД, і таким чином мав можливість уникнути знайомства з цією не зовсім симпатичною установою. В противному разі мені не запобігти б кулі чи петлі або, принаймні, штрафного батальйону. Я пробув в Червоній армії понад два місяці і лише три тижні тому, як перейшов знову до німців. За цей час я встиг побувати як в глибокому советському тилу, так і безпосередньо на прифронтній лінії. Я бачив на власні очі всі невимовні знущання над мирним населенням, в основному над жінками й дітьми.

Голод, що зараз лютує на Україні завдяки цілковитому пограбуванню продуктів у населення, набагато більший, ніж 1932-33 рр. Наша квітуча, багата колись Україна перетворена жидо-москвовсько-большевицькими хижими звірями в справжнє пекло. Картина безмежних людських страждань, свідком яких я був, на все життя залишиться в моїй пам'яті. Так чинити, як чинять большевики, може лише хижий звір, чи людина, яка замість серця має в грудях лише камінь.

Зараз після захоплення большевиками якоїсь місцевості туди, звичайно, приходять НКВД і починається "чистка" населення. Хто знаходився на будьякій роботі в німців, вважається "зрадником батьківщини" і підлягає негайному покаранню: розстрілу, повішенню чи зарахуванню в штрафний батальйон.

Не обов'язково було працювати українцеві на керівній роботі, щоб потрапити в "вороги народу"; ними вважаються також всі робітники, які працювали на німецьких підприємствах, заліз-

ниціях, в державних господарствах тощо. Не беруться до уваги ніякі пом'якшуючі обставини. На виправдання робітника чи службовця, що він працював, щоб не померти з голоду, завжди бувала лише одна відповідь:

— А чому не йшов в партизани, чому не пробирався через фронт, щоб з'єднатись з Червоною армією, чому не боровся проти німців? Адже ти знаєш наш принцип: хто не з нами, той проти нас.

І дійсно, хто не боровся з німцями, тих більшовики вважають своїми ворогами та люто розправляються з ними.

Незадовго після взяття Кам'янець-Подільська мені довелося бути в цьому місті. Там, що я бачив, не піддається ніякому описанню. Місто цілком зруйноване. На вулицях стоять обгорілі танки, автомашини, гармати. На кожному кроці лежать трупи людей, закатовані НКВД. Серед них багато жінок і навіть маленьких дітей. Це тому, що більшовики знищують не самих лише "зрадників батьківщини", а й родини, до нещовлять включно. Найжахливіше — це шибениці, на яких теліпалися, для постраху всього населення, трупи повішених чоловіків і жінок. На кожній шибениці прибита чорна дощечка з написом крейдою російською мовою: "Смерть німецьким закатчикам и українским предателям". Шибениці з такими написами я потім зустрічав скрізь, де доводилося мені бути.

В Кам'янець-Подільську я нарахував коло 25 шибениць. Але, це, мабуть, не всі, бо я чим скоріше постарався вибратись з міста. Погода була тепла (діялось в травні), і повітря було наповнено смородом. Тому не дивно, що місто було цілком порожне. Такі самі картини мені довелося спостерігати і в багатьох інших місцевостях. Так, в селі Підвисоке (біля Рівного) я бачив, як повісили старика 73 років за те, що він працював при сільській управі. В тому ж селі повісили жінку за те, що вона відмовилась віддати більшовикам корову. В сусідньому селі Великих Жабокриках повісили кілька селян за ухилення від здачі збіжжя і корів. Взагалі не можна знайти жодного села, де б не було шибениці. Скрізь для остраху населення хтось повинен бути повішений. Все інше населення, що не підлягало смертній карі, поділялось на декілька груп. Чоловіки від 16 до 50 років мобілізувалися і відправлялися на фронт, при чому значна частина їх — "искупать вину кровью" — в штрафні батальйони. Від 51 до 56 років на різні роботи, здебільшого на відбулову шахт Донбасу. Жінки й дівчата від 16 до 25 років, що не мали дітей, відправлялися в армію, а від 25 до 40 років — на тиллові роботи, при чому діти від 4 років, які вже не потребують догляду матері, відбиралися, а матерям заявляли, що діти будуть їм повернуті після закінчення війни.

Катастрофічний господарський стан в Союзі та все більша нестача продуктів харчування і поширення голоду, примусило уряд перекинути весь тягар харчування Червоної армії на плечі населення. Тому при зайнятті якогось села чи міста червоноармійці, ніби ватага голодних вовків, накидаються на беззахисне населення, нещадно грабуючи його. Потім уже військові частини проводять ревізію всіх продуктів харчування організованим порядком, нарешті, докінчує гра-

бунок уже цивільна влада, після чого в населення буквально не залишається нічого. В с. Великі Жабокрики я був на квартирі в однієї жінки. Ось що вона мені розповіла про господарювання большевиків:

В перший день після приходу большевиків в мене викосили коншину, на другий — овес, а на третій забрали корову, на четвертий — коня і воза, на п'ятий мобілізували 44-річного чоловіка в армію, на шостий — викопали закопане в льоку збіжжя, якого б німець ніколи не знайшов, на сьомий — прийшов комбайн і викосив хліб, а зерно зсипали в церкву, з якої зняли хрест, а попа відправили на окопи.

Отак "звільняє" Червона армія нашу Україну. З цього також видно, як большевики ставляться до релігії. Відновлення релігії є, звичайно, пропагандивним трюком, головне, для закордону. Насправді, большевики не змінили свого ставлення в цьому питанні.

Кожен, хто чинить будьякий опір при відбиранні продуктів чи ухиляється від здачі їх, підлягає негайній смертній карі. Отже, перспектива одна — чи померти від голоду, чи бути повішеним з етикеткою "изменник родинн".

Але на відбиранні продуктів справа ще не кінчається. Далі починають ходити різні комісії, що пропонують "добровільно" пожертвувати певну суму грошей на Червону армію, підписатись на позику тощо. Знімають також одягу. Хто відмовляється, того попереджують, що це може розцінюватись, як ворожий акт проти советської влади з усіма витікаючими звідси наслідками. А наслідки відомі. На другий день така людина зникає невідомо куди, про це знає хіба НКВД.

Зараз же після приходу цивільної влади починають відбудовуватись колхози. Весь реманент і худоба, що, можливо, ще залишились у селян, відбирають. В колхозі селяни обов'язково повинні виходити на роботу, де робочий день триває від темного і до темного. Люди від роботи і недоїдання валяться з ніг.

Ринкові ціни на продукти харчування прямо таки неймовірні. Наприклад 1 кг сала в Шепетівці коштував 10.000 крб. Аналогічні ціни і на інші продукти. Чи може робітник при заробітку в 300-400 крб. на місяць купити собі щонебудь? А по картках, крім невеликої кількості хліба, нічого не дають. Всі ці заходи спрямовані до того, щоб повністю винищити український народ. Вони, звичайно, дають свої наслідки. Після большевицької "чистки", на території України людей майже не залишається. Можна пройти десятки кілометрів і не зустріти живої душі. Але й цього большевикам не досить. Вони хотять, щоб на українській землі не залишилось жодного українця. Тому всіх, хто так чи інакше залишився, примусово переселяють в глиб Советського Союзу, здебільшого на Сибір, а на їх місце привозять росіян. Цим кремлівські заправили хочуть остаточно зліквідувати український народ.

Теж саме робиться з білорусами, естонцями, латвійцями тощо.

В армії також панує хаос, нерозбериха, самодурство, залякування, насильство і до цього ще недоїдання, воші, бруд, хвороби.

Коли нас, свіжомобілізованих, відправляли в полк, перед нами

виступив генерал-лейтенант Мансуров, пересипавши свою промову "чотирьохповерховими" матами, наказував:

-Щодня, мати вашу... ви повинні убивати по десять фашистів. Інакше з гвардійського... прямо в штрафний батальйон.

Уже на фронті, коли ми, завошивілі, непоголені, брудні, напівголодні, але з назвою "гвардійці" ішли в наступ, позаду нас з автоматом наготові бігав командир і кричав:

-Пристрелю! Розстріляю! Вперед! Мати вашу...

Власними трупами ми встеляли свою дорогу. А після бою, починався ще більший хаос. Бігають, кричать, лаються, матюкаються, дукають вошей...

Все те, що я бачив на Україні, "звільненій" більшовиками, і в Червоній армії ще глибше переконало мене в необхідності боротьби з червоними катами, що несуть світові хаос і руїну, що нищать людство і в тому числі, насамперед, мій народ. Ось тому при першій можливості я й вирішив обернути свою зброю проти справжнього ворога людства - жидо-більшевизму.

ВИХІД З ОТОЧЕННЯ

СС-ІІІ. Червоне, налите кров'ю сонце ховалося за солом'яні стріхи подільського села. Погасле небо вкривалося густими хмарами диму від палаючих навколо хат і машин. На золотих ланах пшениці, якої не встигли зібрати працьовиті руки українського селянина, а поорали залізні гусениці та важкі вибухи артилерійських снарядів, зосереджувались наші з'єднання, щоб рушити в похід та проламати большевицьке кільце оточення, що, мов аркан, все дужче стискало наші війська. З обох боків розгорнулися штурмові відділи, що забезпечували бойову групу з флангів. Сонце погасло, глухо гуділи мотори автомашин. Мов чорні тіні, мовчки просувалися вперед вози, машини і вояки. Наші частини прямували на південний схід. Навколо на віддалі кількох кілометрів палали пожежі. То горіли села, підпалені большевиками. Розмочена дощем рілля липла дощобіт, а колеса возів нагадували тяжке млинове каміння.

Валка, що чорною гадюкою просувалась цілу ніч, змінюючи через напрям, тихо наближалась до села. К., недалеко від галицького міста З., де призначено удар на прорив. Врешті зачорніло село. Ударні частини зайняли середину, решта пішла на правий та лівий фланги. Наша гармата переїхала направо, "ПАК" — наліво. З большевицької сторони заокотів "Максим" та розпочався сильний артилерійський вогонь з танків. Спалахнула над нами рожева ракета, і большевицький Т-34 спрямував свій вогонь в середину нашого табору. Але не марнували часу і наші гармати та кулемети; сильним вогнем відповіли ми большевикам і минули виклик на рукопашний бій. Несамовито заревли большевики своє "ура-а-а-а!" Світні кулі летіли, мов іскри від удару ковальського молота. Спочатку з нас счинилась метушня. Заіржали коні, старчи дубки, а вози змішались в один клубок. Лише начальна атака могла врятувати нас з цього хаосу. З гучним криком "Слава!" кинулись ми вперед, дула наших гранатівок і автоматів дихали безперервним вогнем.

Мов нестримна лавина, вдерся в село наш "ПАК", а також решта наших бойових груп. Не витримав ворог такої атаки і подався назад, обсипаючи нас страшним вогнем. Безупинний сміст куль нашої легкої зброї і снарядів гармат та гучний крик "Слава!" — неслися диким гомоном по вулицях сплюсненого галицького села і гнали большевиків через багнисте пасажисько в напрямі стрімкої гори за селом.

Блідло небо, починався світанок. Настав пам'ятний, напоєний нашок кров'ю день 22-го липня 1944 р.

В селі стояв знищений советський танк Т-34, навкруги не-

ВИХІД З ОТОЧЕННЯ

наситна земля пила кров побитих вояків.

Ми мчали вперед. Большевики пробігли пасовисько і зупинились на високій горі. Звідти почала бити по нас їхня тяжка зброя, вкриваючи землю чорними латками вибухаючих снарядів. Кулі ворожих кулеметів обсипали нас, ніби градом. Але вони нас не лякали. Вперед! Вперед!

Сворбнувши похапцем брудної води з болотистого струмка, ми бігли вперед, щоб перейти залізничну лінію, шосе і вкриту лісом гору. Залишалося всього кілька десятків метрів до лісу, як з боку виповз ворожий Т-34 і почав сіяти нашім смертоносним вогнем. Для нас немає вороття! Ми мусимо прорватись! Це для нас "бути чи не бути".

18-ти літній стрілець, т.зв. "панцер'егер", рішився на відчайдушний вчинок: він підповз до ворожого залізного велетня і вдалим пострілом вивів його з ладу. Далі — ще тяжчий підйом на гору під безперервним ворожим вогнем. Пішли в дію ручні гранати, і нам вдалось остаточно розбити ворожі скорострільні гнізда. Густим чагарником ми видряпалися на гору, а там галявина, ліс і воля ...

Большевицька лінія прорвана. Перед нами був вузький коридор, яким ми просувались до наших частин.

Ще двічі того дня ми провадили бої з розпороченими большевиками, але своєї мети досягли. Ми пробилися з большевицьких кліщів.

Ясне сонце своїм золотим промінням цілувало мертві обличчя поляглих на полі бою стрільців — героїв, а нам освітлювало дальшу вільну дорогу.

Олександр Луцький,
воєнний кореспондент

СС дивізії "Галичина".

234/52

Наукова бібліотека
Університету
"Київ-Могиланська
академія"

З М І С Т

Вітчизні. Василь ДНІПРОВИЧ.....	1 стор.
До наших читачів.....	2
За світле майбутнє. В. І. ЖИЛА.....	3
Пам'яті поета-борця. П. Л. ВЕКЛЕНКО.....	7
Вітри і бурі весняні. О. ОЛЕСЬ.....	13
Нарис історії української літератури.....	15
За Україну. Петро КІЗКО.....	23
Богдан Хмельницький. А. ЯКОВЕНКО.....	25
Ми пройдемо крізь бурі. Павло КОВАЛЬ.....	36
Продана революція. Петро КІЗКО.....	37
Я пішов до бою. Олесь ШУРБА.....	46
В таборах українців-добровільців. І. Г.....	47
Кат лютує. А. ШУРИГА.....	50
Вихід з оточення. Олександр ЛУЦЬКИЙ.....	55
Зміст.....	57

=====

